

**Nora
Biologiska
Förening**

Årsskrift 2024

STÖD FÖRENINGEN OCH FÅGLARNA

Köp en holk!

Vi säljer även fågelholkar i olika format, till förmån för Nora Biologiska Förenings verksamhet.

Holktyper för småfåglar, kattuggla och knipholk finns till försäljning:
Priser från 100:-/ 150:- till 300:-

Kontakta Peter Bernövall 070 212 36 58 eller mail: peterbernovall@gmail.com om du vill köpa en bra holk och kanske få tips om hur och var den kan sättas upp.

NORA BIOLOGISKA FÖRENING

Matningen i Järle Naturreservat.
Foto: Renate Schwencke

Skåda fåglar vid fågelmatningen vid Järlereservatet !

Nora biologiska förening har ett fågelmatningsprojekt i Järle naturreservat. Ett fågelbord med frömatning och talg finns uppsatt i kohagen vid reservatets P-plats.

I vinter börjar vi även med ekologiska fröprodukter. Gör gärna ett besök för att se på småfåglar under hela vintern, det är lätt att skåda från rastplatsen!

Bidra gärna till fågelfrö och talg, betalas med Swish 123 200 69 63 eller föreningens Bankgiro: 715-7787.

Framsida: Lärkfalk nedan. Foto: Renate Schwencke
Layout: Kajsa Grebäck
Ansvarig utgivare: Peter Bernövall
Tryck: AB Kontorsrutin

NÅGRA ORD FRÅN ORDFÖRANDEN

Peter Bernövall. Foto: Lotta Persdotter

önskat resultat. Mycket få lupiner blommade i år på den stora ängsslutningen.

Fågelmatningen under vintern vid Järleån har blivit mycket uppskattad av allmänheten och fåglarna. Jag vill tacka Renate Schwencke, som sitter i vår styrelse och som ansvarat för matningen, för ett gott jobb.

Det är ju väldigt glädjande att

konstatera att Länsstyrelsen under året beslutat om två nya naturreservat i Nora kommun, nämligen Lobråten (strax väster om Yxe) och Fingerboda-Lilla Mon. Det rör sig om områden med mycket skyddsvärd natur, inte minst för att värna den biologiska mångfalden. Föreningen har haft förslagen på remiss och dessutom fått även andra reservatsförslag på remiss, i bland annat Kilsbergen. Vi har yttrat oss om alla dessa remisser och haft ett gott samarbete med Länsstyrelsens naturvårdsenhet, som gör ett mycket gott arbete trots tyvärr minskande resurser det senaste året.

Hoten mot natur och miljö har tyvärr inte minskat de senaste åren även om berömvärda insatser görs. Föreningar som värnar om natur och miljö behövs mer än någonsin. Samarbete med Naturskyddsföreningen lokalt och andra föreningar som Hopajola och specialföreningar inom botanik och zoologi är något vi vill prioritera. Vi vill också även fortsättningsvis följa och sprida kunskap om forskningen inom biologins område.

Peter Bernövall, ordförande

VERKSAMHETSBERÄTTELSE 2024

Styrelse

Föreningen genomför naturstudier och exkursioner för allmänheten. Syftet med exkursionerna är att ge kunskap om arter och ekologiska samband och inte minst att främja naturintresset.

Sammanträden

Under året har vi haft 6 st styrelsemöten och även samråd via mobilmöten och mail.

Program

Årsmöte hölls den 17/3 på Pigslottet i Nora, ett mycket välbesökt möte med 40 besökare. Föreläsare var författaren Clas Thor som hade en intressant berättelse om Erik Rosenberg som han kallade en "naturvägledare". Rosenbergs liv, som ornitolog, författare och miljö-kämpe. Bildvisning, fakta och anekdoter om en av våra mest betydande föregångare inom ornitologin. Clas har skrivit boken Fågelliv betyder orden - vandringar i Erik Rosenbergs riken, 2002.

Mötet avslutades med kaffe, fikabröd och en Maria Lang specialbakelse som var mycket god. Detta som ett avslutande firande av föreningen som bildades 1943.

Under året har 13 exkursioner genomförts. Med en ny aktivitet "Liten fågelskola" som vänder sig till unga, ovana och nya intresserade fågelskådare som kan få mer guidning och kunskap av erfarna fågelskådare. En längre resa till Falköping och Kinnekulle med botaniska upptäckter gav detta år en mångfald av fynd. Artrikedomen var otroligt rik detta år och resan var mycket uppskattad av deltagarna.

Hagbyängar äldreboende har i ett samarbete med vår förening börjat anlägga en upplevelseträdgård med en äng och växter som gynnar insekter, fjärilar och fåglar. Även Kaanans odlingar och Bryggerikrogen bidrar. Naturvård

och bättre hälsa för äldreboende på Hagby är målet.

Naturvårdsfrågor.

Föreningens skötsel av Fibbetorpsreservatet har genomförts enligt det nya samarbetsavtalet som slöts med Nora kommun 2023. Kan förlängas i februari om parterna vill. En annan verksamhetsdel som blivit allt viktigare är natur- och miljövård. Föreningen försöker bevaka vad som händer med miljön i vår närhet och vilka förändringar som sker i naturen. Vi har kontinuerlig kontakt med Nora kommun, under året har möten och föredragningar skett om bla avverkning av skog på Alntorps ö. Flera förslag från Fältbiologerna, Naturskyddsföreningen, Länsstyrelsen och Skogsstyrelsen finns. Skogsavverkningen är inte det bästa för ön utan förslag om bildande av ett naturvårdsreservat förordas av flera. Inga konkreta beslut finns ännu kring detta. Flera samarrangemang har skett under året med Hopajola, Studiefrämjandet, Naturskyddsföreningen, ÖLBS, Frövi fågelklubb och Västmanlands ornitologiska förening.

Detta är föreningens 82:a verksamhetsår.

Föreningen har vid årets slut 202 medlemmar. Medlemsavgiften är oförändrad med 100:- för enskild person och 150:- för familj. I medlemsavgiften ingår årstidskriften i färgtryck på ca 60 sidor. Även inbjuden föreläsare vid årsmötet. Under nästa år planerar vi att höja medlemsavgiften då det skett ökade kostnader för bla tryckning och porto.

Fågelmatning

I Järlereservatet sköts vårt fågelbord av Renate Schwencke, nu övergår vi även till ekologisk frömatning. Bidrag till frön sker med Swishbetalning 123 20069 63.

Hemsida och Facebook

Sköts av Bertil Sundberg och Lovisa Nilsson i Nora Biologiska förening.

Styrelsen

Ordföranden: Peter Bernövall 070 212 36 58 mail: peterbernovall@gmail.com

Vice ordförande: Roland Thuvander 070 533 82 77 mail: r.thuvander@telia.com

Sekreterare: Lotta Persdotter Andersson 070 755 38 43 mail: lotta.p.anderssong@gmail.com

Kassör: Bertil Sundberg 070 994 94 16 mail: b_sundberg@hotmail.com

Övriga ledamöter i styrelsen:

Karin Berg 073 806 75 90 mail: karin.berg.mon@telia.com

Camilla Pettersson 070 572 08 84 mail: ulriksdahl@hotmail.com

Lovisa Nilsson 073 808 28 40 mail: lova_85@hotmail.com

Renate Schwenke 073 9282840 mail: rena.schwencke70@gmail.com

Suppleanter:

Anna Ljungkvist 072 150 0470 mail: anna.elvira.ljungkvist@gmail.com

Claes Eliason 070 276 41 92 mail: claes.u.eliasson@gmail.com

Arbetsutskott består av: Peter Bernövall, Roland Thuvander, Lotta Persdotter Andersson och Bertil Sundberg.

Lindesberg 2024-12-25 Lotta Persdotter Andersson, sekreterare.

Matningen i Järle Naturreservat. Foto: Renate Schwencke

MINNESRUTA

Lisbeth Uhr f André 1939–2024

Vår kassör Lisbeth har lämnat oss! Hon dog i början av augusti nästan 85 år gammal. Lisbeth satt i föreningens styrelse redan på tidigt 1960-tal som kassör. Med några års mellanrum deltog hon i styrelsens arbete främst som kassör, men även några år som sekreterare. Hon hade dock deltagit i föreningens utflykter redan på 1940-talet tillsammans med sina föräldrar Lisa och Nils. Det var på den tiden när föreningen hette ”Norasektionen av Örebro Biologiska Förening”. Föreningen hade en egen styrelse med fru Irma Ljunggren som ordförande. Lisbeth blev egen medlem mot slutet av 1950-talet. Mitt första minne med henne Lisbeth var på våren 1959, då jag 12 år gammal blivit medlem i föreningen. Det var tidig vår och föreningen hade sin första utflykt för året. Utflykten gick till Ängarna i Nora och vi gick på järnvägen från Elvstorpsporten mot järnvägsstationen. Jag minns att jag då hörde min första sävsparv. Lisbeth var då 19 år och jag måste väl ha uppfattat henne som gammal. Sedan har vi träffats på en mängd utflykter och möten under årens lopp. Lisbeth blev tidigt

kassör i föreningen men gjorde uppehåll i styrelsearbetet när hon bildade familj 1964 och jag efterträdde henne då som kassör. Lisbeth var som kassör en mycket nitisk indrivare av medlemsavgiften och var ovärderlig i arbetet att hålla uppe medlemstalen i föreningen. Hon ringde runt och påminde om årsavgiften och gjorde ständigt reklam för föreningen. Naturreseptatet Fibbetorp låg henne varmt om hjärtat. Hon bodde ju granne med reservatet och gick periodvis nästan dagligen dit och höll uppsikt över området och städade bort skräp. Jag måste också berätta om en speciell händelse. En kväll i augusti 1992 kom ett larm om att en mängd flodpärlmusslor riskerade att dö i en bäck i Hammarby. Det var miljö- och hälsoskyddschefen i Nora som hörde av sig till föreningen och värdade om hjälp. Lisbeth och jag anmälde oss som frivilliga. Det handlade om att bäcken, som på ett avsnitt meandrade kraftigt, plötsligt hade brutit sig en ny fåra. Hundratals flodpärlmusslor hade då blivit instängda i ett bäckavsnitt med stillastående vatten (typ små sk korvsjöar). Kvällen var mörk och regnet vräkte ner. Lisbeth, jag och miljöchefen stod till knäna till vattnet och krattade och plockade upp cirka 500 musslor från botten. Vi bar bort musslorna i hinkar till ett annat bäckavsnitt där vi hittat lämplig sandbotten som vi kunde sticka ner musslorna i. Vi var genomblöta och helt utmattade efter att timme efter timme kämpat med att flytta alla musslorna. Det var dock uppmuntrande att se att musslorna omedelbart började gräva ner sig i sandbotten. De fridlysta och sällsyna musslorna finns kvar i bäcken nu, många årtionden senare. Lisbeth var även engagerad som naturguide, periodvis för barngrupper. Hon var hela tiden aktiv i föreningen och för naturskyddet ända till slutet trots sin kamp mot sjukdomen. Lisbeth, vi saknar dig!

Peter Bernövall, ordförande.

EXKURSIONER

Vinterfågelräkning 11 februari

Text: Peter Bernövall

Årets vinterexkursion gjordes som en del i den nationella vinterfågelräkningen. Färden ställdes till Hammarby och Järleån. Morgonen var ganska bister med en kall vind som pinade de fyra deltagarna något. När vi rörde på oss gick det dock bra. Start vid Hammarby som inte bjöd på så många arter småfåglar, men 22 talgoxar vid en matning var ändå en ganska häftig syn. I Hammarbydammen låg det 15 sångsvanar och försökte fiska upp vattenväxter att äta under försiktigt småpratande i flocken. En ensam knipa dök ivrigt efter föda. 7 korpar flög över oss i målmedveten flykt västerut. Vi hade hoppats på att få se en smådopping i dammen. Några dagar tidigare hade den observerats där, men icke denna dag. Däremot visade den sig tre dagar senare när jag var där och spanade. Den uppehöll sid då i en flock gräsänder och var svår att upptäcka. En promenad vid Långforsen i Järleån bjöd sedan på bl.a 10 gulsparvar i en flock.

Uggleveckans kvällstur

18-26 mars

Text Lotta Persdotter

Foto Anna Ljungkvist

Vi är en tapper grupp på 9 personer som samlas denna kyliga kväll, vi åkte mot Moshytan i hopp om att få höra sparvuggla. Men det är tyst i år på denna plats där den vanligtvis hörs. Vi kör vidare mot Brunshytan, stoppar vid en sjö och där hörs minst 2 hanar av kattuggla ropa och få svar av en hona. Vår ledare Claes Dyst har en liten digital spelare med sig som spelar upp ugglans rop och då får vi svar. Vidare norrut på jakt efter slagugglor som hörts

bara några dagar tidigare. Vi står tysta på en upphöjd väg och lyssnar intensivt, den digitala inspelningen med slagugglans rop hörs långt men inget svar i natten från en riktig uggle. Vi avslutar kvällen vid ett vindskydd med grillplats och värmer oss vid elden med korv, mackor, varm dryck och trevlig prat om skogen och delar på våra upplevelser i naturen.

Fibbetorpsreservatet 16 april och 22 augusti

Text: Peter Bernövall

Exkursioner tillsammans med visst skötselarbete i naturreseptatet. Föreningen utför viss skötsel och tillsyn i reservatet. Cirka 10 deltagare vid båda tillfällena. Vid augustiträffen slogs ängen vid Hasselbacken och en yta vid den gamla inägan nära sjön med lie och delvis med trimmer. Det slagna gräset räfsades ihop och komposterades. Vid augustiträffen såldes holkar och deltagarna bjöds, vid den rundvandring som gjordes, på vacker fågelsång från ett tiotal fågelarter exempelvis tal- och koltrast, rödhake, svartmes och ringduva.

Liten fågelskola 2024

Text: Camilla Pettersson och Lotta Persdotter

Under våren genomförde vi en lättisam och trevlig fågelutflykts-turné! Nya som gamla fågel-skådare var välkomna, tanken vara att locka fågelintresserade som ville lära sig mer.

Detta kommer vi göra igen!

Vi började vid Järleån den 25 april med 13 st intresserade deltagare vandrar med oss för att höra vårfåglar och se vad vi kan finna vid Järleån.

Vid föreningens egen fågelmatning vid P-platsen är det alltid rikt med småfåglar på besök.

Vi noterar stenknäck, blåmes, domherre, nötväcka, entita, svartmes och tofsmes. En större hackspett hörs hacka i ett träd.

Vi vandrar norrut genom kohagarna och Hasselbestånden mot forsen. Det är högt brusande från Järleåns vattenflöde, vattenståndet i ån är mycket högt och kräver försiktighet vid spångar och biflöden.

Drillsnäppa och spillkråka kunde ses men det kyliga grå vädret gav ingen större aktivitet bland fåglarna.

Vi återvänder till P-platsens eldstad och tänder en brasa för att värma oss. Arter vi sett faktakollas och diskuteras. Bra vi har vår fågelmatning som alltid har besök av hungriga fåglar.

Övriga arter: grönsiska, korp, bofink, bergfink, trädkrypare, rödvingetrast, kungsfågel, 3 st knipor, fiskgjuse.

Fiskgjuse . Foto Camilla Pettersson

Järleåns höga vattenstånd denna vår. Foto: Lotta Persdotter

Den andra träffen hölls vid Gyttorps reningsdamm & Södra Ås våtmark den 7 maj där dammen inte hade så mycket att erbjuda men våtmarken desto mer.

Arter: Rödräv, knipa med 4 ungar, tofsvipa 3 st, sångsvan ruvande, ängspiålrka, grönbena 4 st, gluttonäppa 1 st, gök som gol.

För den tredje träffen valde vi Venakärret den 23 maj. Nu hade våren kommit rejält och sommaren låg verkligen och lurade runt hörnet.

Arter: större hackspett, ringduva, kanadagås, fiskmå, buskskvätta 2 st, lövsångare, bofink, kungsfågel, skata, ladusvala, rödvingetrast, taltrast, tornseglare, björktrast, gråkråka, stare, grå flugsnappare, enkelbeckasin, nötväcka, knipa.

Foto Camilla Pettersson

Fågelskådning i östra Lindesbergs kommun

Text: Claes U. Eliasson

Den 5 maj bär det av till några av fågelsjöarna i östra Lindesbergs kommun. Roland hade fått Mattias och Rosemarie Rudenvall, i Frövi fågelklubbs styrelse, att lova visa Noraföreningens medlemmar vad deras hemområde hade att bjuda på.

Väderleken med duggregn och endast +10 grader avskräckte kanske en del och vi blev bara 5 från Nora biologiska förening. Våra guider mötte oss i Sällinge. Vi åker därifrån till en väg med utsikt över den västra sidan av Österhammarssjön. Här möttes vi av sånglärkans drillar och skedänder, tofsvipor och grönbenor visade sig i den ännu ganska låga vegetationen runt sjön. Plötsligt kommer tre ägretthägrar inflygande och svänger ner för en elegant landning på sina långa ben. Denna relativt nya fågel i

Sveriges fauna ger ännu känslan av att få uppleva något exotiskt.

Vi rullar snart vidare norrut till träbron över kanalen mellan Finnåkerssjön och Österhammarssjön väster om Sköldberga. Här hamnade vi mitt i sträcket av gäss, änder, brushanar, flera arter av andra snäppor, fisktärnor, gulärlor och ladusvalor som tillfälligt bytte sjösystem.

I norr hördes Rördromen från vassarna i Finnåkerssjön.

Från Sköldberga åker vi söderut, med flera stopp på vägen runt Österhammarssjön. Vi får se ägretthägrarna på lite närmare håll och i sjön ligger en sångsvan på bo. Vid utloppet sjöng grönsångare och gransångare i den lummiga skogen vid den stensatta kanalen.

Foto: Claes U. Eliasson

Nästa stopp var på vägen med utsikt västerut mot Sörbysjön. Där beundrade vi den eleganta flykten hos en brun kärrhökshane.

Vid dagens mitt åkte vi för att avsluta med fika på Sällingsjöns badplats med en grillplats där Mattias tände en brasa för korvgrillning. Sjön är en populär plats för unga sångsvanar som inte häckar och de flyttade lite på sig då vi kom. Ur snårskogen fick vi höra några knäppande strofer från dagens andra näktergal. På ett träd vid rastplatsen hittade vi ett kopulerande par av tallfly, dagens enda fjärilsart.

Åsbosjön runt på cykel 19 maj

Text: Anders Carlberg

Vi var åtta tappra som samlades på Nora torg en varm vårmorgon klockan 06:00. Högtrycket som medfört sommartemperaturer med svag vind och soligt väder hade legat still en längre tid över stora delar av Skandinavien. Alltså var det shorts och tunna tröjor som passade bäst. Det fanns inte så många rastande eller sträckande fåglar i det sommarlika vädret. Flera arter av långflyttarna som sångare, flugsnappare och ladusvalor hade anlänt rekordtidigt, men efter den tidiga starten hade det inte fyllt på med så många fågelindivider som under andra år. Det var relativt tyst och individfattigt på cykelturen runt Åsbosjön. Till exempel hörde vi endast en sjungande gärdsmyg och grå flugsnappare och ingen rödstjärt, rosenfink eller grönsångare. Även Norasjön och Åsbosjön var nästan helt tomma på simmande fåglar. Dock lyckades vi se två skäggdoppingar i Norasjön.

En flock på drygt 90 vitkindade gäss sträckte förbi över Nora. Arten verkar, detta år, ha passerat Sverige på väg norrut i rekordstort antal både efter kusterna och över inlandet. En mindre hackspett hördes vid Plåthammarsbron.

Några mindre korsnäbbar flög över Fibbetorp och två stjärtmesar höll till vid Åsbosjöns badplats.

Det var först vid den ovanligt översvämmade Södra Ås våtmark som artlistan blev lite längre. Svarthakedopping blev en ny art för ”Åsbosjön runt”. Totalt har det noterats 138 olika fågelarter under våra majcyklar runt Åsbosjön. Ett skedandpar rastade vid stranden och en mindre strandpipare varnade intensivt. Glädjande nog gjorde tofsvipor, skratmåsar och ett sångsvanpar häckningsförsök och i vattnet simmade redan ungar av grågås, gräsand samt knipa. En buskskvätta samlade bomaterial i näbben.

Under våren har det setts många fågelarter i den ovanligt vattenrika våtmarken, men nu hade många redan gett sig i väg till nordligare platser. En fiskgjuse och en gråhäger passerade över oss när vi stod på vallen.

Gyttorpsdammen var nästan lokal. Några få sothöns höll sig mestadels dolda i vegetationen. Vi hade hoppats på att få se kungsfiskaren flyga förbi i Hagbyån, men förhoppningsvis låg den och ruvade i någon åbrink. Som bonus visade Camilla beståndet av den fyrflikiga jordstjärnan.

Det ser mörkt ut för våra svalor. Vi lyckades enbart få syn på ett fåtal ladusvalor. Inga backeller hussvalor, som förr var så allmänna, åtminstone den senare häckade för bara några år sedan på många platser efter vår cykelrutt. Vid vattenskidklubben kunde vi njuta av en bivråk som utnyttjade termiken intill sjön för att sedan segla i väg mot nordost. Det blev den sista fågelarten på listan för denna gång. Vi fortsatte mot Kuntsberg där Kjell som vanligt förevisade den rödlistade sjuhörnade daggkåpan. Kjell berättade också om Knutsbergs gård och dess historik. Bland annat hade Carl von Linné övernattat där. Vidare visade Kjell på den obestämda lungörten intill Knutsbergsvägen samt ytterligare några daggkåpor. Vi hann också med att se skugg- och sparvnäva, grustrav samt dvärgbenved.

I det varma vädret var också en hel del fjärilar ute och flög. Sorgmantel, vinbärsfuks, amiral,

aurorafjäril, nässeljäril, citronjäril, rapsjäril, grönsnabbvinge, tostebelvinge och gökärtssikelvecklare och säkert några fler fjärilsarter. Fyrfläckade och nordisk kärtröllsländor samt griptång- och spjutfläcksländor flög rikligt vid Södra Ås våtmark.

Trots att vi såg något färre fågelarter än vi brukar, var nog alla nöjda med vad vi upplevde denna sköna och varma majmorgon.

Här följer en lista på de 75 sedda och/eller hörda fågelarter.

Kanadagås, grågås, vitkindad gås, sångsvan, skedand, gräsand, kricka, vigg, knipa, tornseglare, gök, tamduva, ringduva, sothöna, skäggdopping, svarthakedopping, mindre strandpipare, tofsvipa, enkelbeckasin, drillsnäppa, skogssnäppa, grönbena, fisktärna, skrattmås, fiskmås, gråhäger, fiskgjuse, bivråk, mindre hackspett, större hackspett, spillkråka, skata, kaja, korp, gråkråka, svartmes, entita, blåmes, talgoxe, sånglärka, ladusvala, stjärtmes, lövsångare, gransångare, sävsångare, härmsångare, svarthätta, trädgårdssångare, ärtsångare, törnsångare, kungsfågel, gårdsmyg, nötväcka, stare, taltrast, rödvingetrast, koltrast, björktrast, grå flugsnappare, rödhake, svartvit flugsnappare, buskskvätta, pilfink, gråsparv, försärla, sädesärla, bofink, domherre, stenknäck, grönfink, mindre korsnäbb, steglits, grönsiska, gulsparv och sävsparv.

Nattfågellyssning vid Oset, Örebro 5 juni

Text: Peter Bernövall

Ett tiotal deltagare samlades vid Naturens hus kl 9 på kvällen för en vandring i reservatet fram till kl 12 på natten. Det var en idealisk kväll för att lyssna på fågelsång, i stort sett vindstilla och ganska varmt.

Vid vandringens början var det ju fortfarande ljusst så vi kunde med synen observera två tranor, fisktärna och 9 vitkindade gäss som flög förbi.

Härlig sång från två rosenfinkar, näktergal, sävsparv och en gök kunde vi njuta av vid

solnedgången.

Vid 10-tiden på kvällen drog en kärnsångare igång sitt enastående sångregister av härmningar av andra fågelarter från när och fjärran (även från Afrika brukar blandas in).

Botanisk utflykt till Kinnekulle och Falbygden

Text: Claes U. Eliasson

Startar med två bilar från Nora tidigt på morgonen 1 juli, men sammanstrålar först vid Österplana hed på Kinnekulle. Kjell Sundkvist som är välbekant med floran i Västergötland var vår guide och Camilla skötte rapporteringen till Artportalen. Det var inget idealiskt väder för insekter då det blåste så kraftigt från sydväst att det på den öppna alvarheden

kändes som vore vi på Flatruet i Härjedalen, växlande molnighet men endast max. +20 grader.

Söder om Österplana kyrka var kalknarv en av de utbredda arterna vi fick se i blom. Nedanför vallen i öster blommade rikligt av krissla och här där det var mindre blåsig flög det fler fjärilar, men vi lyckades inte få se rariteter som kattunvislare och krisslegnidmal. Vanliga var istället slättergräsfjäril och ängspärlemorfjäril. Kjell tog med Peter och Camilla på en längre rundtur och de noterade även spåttistel, grådådra och i några vattenpölar vattenveronika. Nedanför vallen i öster fick de också se bergjohannesört. Då vi åter församlats på P-platsen i kalkbrottet åker vi upp till toppens restaurang. Berit och Claes som unnade sig en festmåltid av lax med ramslöksmajonäs, färsk-

potatis och sallad blev sedan liggande i solen på gräsmattan. Under tiden gick de övriga upp till utsikten på Kinnekulles absoluta topp. Innan vi avslutar dagens exkursion visade Kjell oss en blomrik äng öster om Österplana kyrka. Här var det lättare att hitta de kalkgynnade fuktmarksarterna honungsblomster, flugblomster och stallört. Efter detta återvände Camilla och Kjell till Nora medan vi fyra som var kvar, Peter, Berit, Lotta och Claes åkte till Mössebergs camping där vi bokade en nybyggd stuga med full komfort.

Vaknar till en mulen morgon men med fantastisk klar luft och utsikt mot Alleberg. Peter var redan ute och lyssnade efter fågelsång då vi övriga åt frukost. Då vi packat ihop vid 10-tiden åker vi österut mot Nolgårdens naturreservat som vi besökte också 2019. Detta

Fjädergräsängen i Nolgårdens naturreservat. De röda och blå banden markerar vilka plantor som sätter blom olika år. Hagen är inhängnad som skydd mot betande nötkreatur. Foto Claes U. Eliasson.

I den beskuggade delen av ängen blommade ännu fjädergräset. Foto Claes U. Eliasson.

Drakblomma hade ett bra år med riklig blomning i en del av Nolgårdens naturreservat. Foto: Lotta Persdotter

år missade vi inte blomningen på den hästskeformade ändmoränen som drabbades av torka 2018. Vi valde nu motsols riktning vilket var kortaste vägen till slutningen med fjädergräs.

Den tidiga sommaren hade gjort att de långa fröna delvis hade släppt redan, men i beskuggning för kvällssol av en oxel var det ännu rikligt av fröfjädrar som svajade för vinden.

Letade sedan upp den del av slutningen där Kjell tidigare pekat ut platsen för drakblomma. I år blommade den praktfullt med ganska högvuxna exemplar. I övrigt omgavs vi av mängder av växtarter i blom, såsom rödklint, väddklint, färgmåra, gulmåra, brudsporre, stor blåklocka, kungsmynta, blodnäva, färgkulla, stånds, solvända och praktbrunört. Enda minnesvärda dagfjärilen var midsommarblåvinge.

Det hade regnat kraftigt en period tidigare vilket blev uppenbart då vi såg majsfälts som i svackorna stod helt under vatten. Peter ställde nu in sin tfn app. på

Örtrika torrängar med stäppgräsflora i reservatet Nolgården Näs utanför Falköping. Foto Lotta Persdotter

Stallört, *Ononis spinosa* ssp. *hircina*. Kinnekulle. Fridlyst. Foto: Lotta Persdotter

I jakt på svartfläckig blåvinge tar vi en paus i Djupadalens naturreservat. Foto Claes U. Eliasson

Djupadalens naturreservat och då vi kom dit sken solen i en timme och fjärilarna flög livligt. Dock var vi ute i sista laget för svartfläckig blåvinge som fick en tidig start detta år. Den hage vi kunde vandra ostört i var hårt betad och komockorna där ännu färska. Innanför grinden till den andra hagen vaktade en tjur som vi valde att inte utmana. Endast en liten yta mellan hagarna var obetad och där blomade rikligt av axveronika. En svartfläckig blåvinge behagade visa sig där, men bara en kort stund. En vacker planta korskovall och en almsnabbvinge fick avsluta besöket då mörka åskmoln tornade upp sig.

Vi beslutade att skipa Skogatorpskärrer och besökte istället Ekornavallen med gravmonument från 6000 år sedan och fram till ca 500 e.Kr. Med andra ord från bondestenåldern via bronsåldern och fram till och med romersk järnålder, berättade Peter. Regn mötte oss då vi

åter korsade gränsen till Örebro län. Den som vill få mer fullständig information om utflyktens arter kan söka på Artportalen, kärlväxter eller ryggradslösa djur, 1-2 juli, Västergötland.

En planta av korskovall i blom stod vid vägkanten in i Djupadalens naturreservat.

Svamputflykt 1 september

Text och foto: Camilla Pettersson

Efter en torr period för svamparna var vårt val av plats för denna utflykt ändå bra, i sluttningarna ner mot Lerkesån, som vid Digerberget mest är en trolsk bäck. Här var det skuggigt och lagom fuktigt. Trots att det var Nora marknad några kilometer från oss var det några som valde skogen istället för trängsel på stadens gator.

Vi samlade in och pratade om ätligt och giftigt, för båda sorter fanns, och det är ju viktigt att veta skillnaden om man vill tillreda svamparna. Efter skogsturen gick vi tillbaka

till klubbstugan och tog vår matsäck och gick igenom de arter vi hittat.

Vi hittade bla citronslenskivling och kantareller som är bra matsvampar, vi pratade om skillnaden mellan ofta färglada kremlor och riskor som blöder om man bryter av en bit. Vi hittade även diverse tickor och en slemsvamp som heter sotägg. Viktiga detaljer som dessa gick vi också igenom, som att soppar har rör på undersidan av hatten, skivlingar skivor och kantareller åsar.

Sägas kan också att en smålom flög kacklandes över oss!

Fiskingetornet i Kvismaren ger en bra överblick över tranornas landningsplatser för natten.
Foto: Lotta Persdotter

Tranor och gäss i Kvismaren 22 september

Text Lotta Persdotter

Vi är 12 st som samlas denna fina och klara eftermiddag vid Öby kulle.

Vi åker till Lötenplattformen vid ån och Ryssjön, minst 5 ägretthägrar ses hänga i buskarna, även gulsparvar, sädgäss och grågäss ses. Vid Fräknabotten ser vi en havsörn och en flock skarvar som har ett alldeles eget träd att övernatta i. Trädet är vitt av guano och helt avlövat.

Vi tar oss vidare till Fiskingetornet och inväntar solens nedgång. Hundratals grågäss,

sädgäss och inslag av vitkindad gås finns i området. Två stycken bruna kärnhökshanar flyger in lågt över den sankna marken.

När skymningen kommer så hör vi de första skriken av tranorna som från öster kommer inflygande mot sina rastplatser för natten. Hundratals flockar av tranor med sina karaktäristiska rop flyger in över vassområdet under den timme som följer. Solen går långsamt ner med en starkt röd glans vid horisonten. Vi äter upp vår matsäck och dricker upp vårt kaffe och lämnar nöjda denna vackra uppvisning.

INTRESSANTA ARTER I NORA KOMMUN 2024

Text och foto: Anders Carlberg

Här kommer en liten redogörelse över nya arter som lagts in i Artportalen under 2024, samt en del intressanta arter som tidigare har observerats i Nora kommun. Som vanligt redovisas kärlväxter och fåglar separat.

Kommunlistan har utökats med drygt 300 arter och för närvarande finns över 7700 olika arter inlagda i Artportalen. Det låter förstås att väldigt många arter

har hittats i kommunen, men det finns ändå mängder av arter att hitta, framför allt bland småkryp och svampar.

Tyvärr försvinner också många arter innan vi ens hunnit upptäcka dem. Rationellt skogs- och jordbruk, brist på våtmarker och "välskötta" trädgårdar och parker bidrar till att antalet arter har minskat. Samtidigt dyker det upp nya sydliga arter i den pågående klimatförändringen.

RYGGRADSLÖSA DJUR

Listan över fjärilar i kommunen utökades med 36 nya fjärilsarter. De flesta är ganska små och egentligen ganska vanliga. Under den ovanligt varma sensommaren och tidiga hösten strömmade stora mängder åkervindsvärmare upp norrut genom

landet. Även i Nora kom det in rapporter om dessa stora och sällsynta fjärilar. Hade vi lyst med nattlampor som attraheras av fjärilar under denna tid hade vi nog även observerat fler migrerande fjärilsarter.

Åkervindsvärmare *Agrius convolvuli*.

Fingerborgsmalmätare.

Andra intressanta och nya arter blev en fingerborgsmalmätare som Renate hittade inomhus. Ny för Svealand. Det blev även sydlig lärksäckmal, som egentligen är en mycket vanlig art. De små säckarna kan hittas i mängd på lärkträd innan barren vuxit ut under våren.

En annan fjärl som sprider sig norrut är kartfjärilen, som detta år rapporterades med två exemplar.

Bland nya fjärilsarter kan också nämnas skägglavmätare, gulsporrefly och rosenfjädermott.

Sydlig lärksäckmal

Kartfjäril

Rosenfjädermott

Loxocera aristata

Steklar är en mycket stor artgrupp. Där kan bland flera nya arter nämnas den vackra parasitstekeln *Achais oratorius* samt stocktåpetsarabi, backmurarbi liten tallstekel, större vedgeting och svart slavmyra.

Videbock, aspstumpbagge som lever i död aspved, oxelkåkvivel och dykarbaggen *Colymbetes striatus* är även de nya skalbaggsarter.

Fågelflugan hittades i Ulriksdal och är en lusfluga som parasiterar på fåglar. Flugan är kanske inte så trevlig och släkt med den besvärliga hjortflugan. *Loxocera aristata* är en vacker fluga som jagar bladlöss. Streckstövlus och lövstörstövslända blev nya i kommunen. Därmed har hela 34 stövsländearter observerats i kommunen.

Achais oratorius

Större vedgeting

Aspstumpbagge ca 4,5 mm

Större piratspindel

Även blandspindeldjuren rapporterades flera nya arter, som exempelvis storögonlocke, sotsträckspindel, större piratspindel, gömslespindel och tuvattvävare.

Storögonlocke

FISKAR, GRODOR, KRÄLDJUR OCH DÄGGDJUR

Inga nya arter bland dessa ryggradsdjur, men bland däggdjuren kan nämnas småvessla, utter, skogshare, dovhjort, dvärgräbbmus, buskmus samt varg och lo. Större vattensalamander har setts i Vikers socken och bäcknejonöga i Lärkesån. Flera nya lavar har rapporterats. Göran Ståhl och Mikael Hagström har hittat de flesta. Bland arter kan nämnas den allmänna kyrkogårdslaven samt hedlav, blombägarlav och aspkanlav.

Snok
Foto: Renate Schwencke

MOSSOR OCH LAVAR

Toni Berglund hittade bland annat svart nålfruktmossa, sågdagmossa, lerbronia och åkertuss på en stubbåker i Norra Husby. Dessa mossor är väldigt små och växer på öppen jord och ses under hösten.

Totalt hittades tolv nya mossor i Nora kommun. Av-

slutningsvis kan nämnas att aktiviteten att rapportera arter är fortsatt hög i Nora. I skrivande stund ligger vår lilla kommun på 21:a plats i antalet rapporterade arter under 2024, av alla kommuner i hela landet.

SVAMPAR

Text och foto: Camilla Pettersson

Violgubbe

Kameleontskål

Under året har Nora fått över hundra nya svamparter registrerade på Artportalen, så nu har vi över 1500 arter och ligger som svampkommun på 15 plats i Sverige.

Vad sägs om dessa nykomlingar? Bokdyna, trollhand, kameleontskål, skottdödare, blygrå brödkorgssvamp, slemhätta, grässkorpa, guld-vaxtagging, dagghättning, barrskål och många fler med fanatasifulla namn.

Trollhand

VÄXTFYND

Text: Kjell Sundkvist

För snart 75 år sedan tog min far med mig på en promenad med start vid Bergagruvan i Pershyttan. Vi följde den lilla skogsväg som så småningom mynnar vid Knapptorps grindar. Ungefär halvvägs berättade han att här stod Lasse-Majas gran som enligt traditionen tjänade som gömställe för den beryktade stortjuven. Vi fortsatte vidare och kom så ut ur barrskogen till en mer lövrik och växtlig plats som han kallade Limberget. Här hade urkalksten brutits som användes i masugnprocessen. Det kom att bli min första kontakt med platsen vilken kom att spela en viss roll senare i livet.

Efter ett besök på Gotland 1969 blev jag intresserad av botanik. Jag kom då att tänka på platsen jag besökt som barn. Kunde här finnas något intressant? Ett besök gjordes, nu med bil via Käppsta nära Gyttop. Jag tog mig ner i det sydvästra brottet nära vägen och här fanns minsann intressanta växtarter. Tyvärr låg en hel del granar kullblåsta och området var risigt och skräpigt. Här måste röjas upp! Jag tog med mig bågsåg och yxa och några tidiga morgnar senare var platsen rensad och fin.

Vad fanns då där i växtväg? Jo, orkidéer som grönkulla, purpurknipprot, brudsporre, tvåblad och Jungfru Marie nycklar. Vidare kal tallört, loppstarr, hårstarr och strax ovanför brottet klasefibbla etc. Efter röjningen kom grönkullan att öka kraftigt och bli den rikaste lokalen i kommunen.

Hur ser platsen ut nu ett 50-tal år senare? Jag tog med mig Camilla Pettersson och Anders Carlberg och vi for dit. Området är kalhugget sedan några år och nere i brottet härskar kaos. Kullfallna grova granar bildar ett plockepinn som vi fick klättra över eller krypa under.

Fanns något kvar av den ”gamla” floran? Grönkullan och brudsporgen är sedan länge försvunna men purpurknipprot, tvåbladet

och loppstarran härdar ut. Vidare har fina ex. av skogsknipprot tillkommit, några få ex. av klasefibblan sågs också och hårstarran fann vi något 100-tal m. österut längs vägen. Vi försökte också nå det nordöstra brottet men gav upp p.g.a. den kraftiga slybildningen.

I mitten av juni besökte medlemmar från Botaniska Föreningen i Göteborg och Västergötlands Botaniska Förening trakterna runt Nora för en exkursion med huvudinriktning på dagglåpor till minne av botanisten Anders Bertilsson som tidigare avlidit. Anders var ju bl.a. en framstående kännare av just det släktet. Som ledare medverkade Erik Ljungstrand från Göteborg och från Nora Biologiska Förening jag och Camilla Pettersson.

Vi startade vid Norvalla IP för en promenad medsols runt det forna militärområdet. Erik påpekade att samma runda gjordes nästan på dagen för 20 år sedan, då i SBF:s regi. Då medverkade förutom Erik och jag Anders Bertilsson, Roland Carlsson, Inge Palmqvist och Lars Asklund. Ett antal vanliga arter av släktet förevisades, men också några mer ovanliga t.ex. vågbladig dagglåpa, dock vanlig runt staden samt skårdagglåpa. Ett mindre stopp gjordes vid Knutsberg där sällskapet informerades om gårdens historia med dess Linnéminne. I backen norr om gården sågs den rödlistade arten sjuhörnig dagglåpa vilken blev denna vandringens höjdpunkt. Den blev funnen här år 1984.

Efter intagande av frukost inne på idrottsplatsen for vi vidare till Pershyttan. Med utgångspunkt från besökscentret tog vi oss via en stig söderut mot Domaregården där sarmatisk dagglåpa har en växtplats. Den blev nog ny för några av deltagarna och kan vara svår att bestämma för nybörjare på släktet. Vi tog oss vidare till det stora kolhuset söder om hyttan där fjällgröe, blekfryle och stånds kunde räk-

Foto: Camilla Pettersson

nas in, den sistnämnda ovanlig i kommunen. På stenmuren vid vägen sågs några vackra ex. av njurdagglåpa.

Vidare mot Vikers socken. Ett stopp gjordes vid Gamla Annas torp på gränsen mellan Bengtstorp och Skrikarhyttan. Nära vägen finns några ex. av stubbdagglåpa, även den rödlistad. Den blev nog ny för de flesta av deltagarna.

Nästa mål blev Mon nära Dalkarlsberg som ligger på Bofors skjutfält. I en fuktig svacka växer källdagglåpa på sin rikaste lokal i Noratrakten. Vidare såg vi späddagglåpa och vindagglåpa samt en mellanform av dessa. Här blomnade också ett bestånd av Natt och Dag. Vi åkte vidare till Älvhytteängen där deltagarna kunde se blåtry som anses ursprunglig i Älvhyttetrakten. Andra arter var överblommad guckusko, majviva, brudsporre, loppstarr, slankstarr, hybriden mellan knagglestarr och ängsstarr samt många, många fler. Vid par-

keringen utanför ängen förevisades den sista dagglåpsarten nämligen baltisk dagglåpa, vilken är oerhört vanlig i Vikers socken. Det sista stoppet för dagen gjordes vid Venakärret eller närmare bestämt den betade delen bakom missionshuset. Här sågs bl.a. strimgöröe, ryskt myskgräs och tagelstarr.

Söndagens exkursion börjades där gårdagens slutade, alltså Venakärret vid den ännu vassfria delen. Ängsnycklarna stod på topp i sin utveckling, kärrknipproten ännu ej utslagen, axag, kärrsältling, olika starrarter som klubbstarr och stultstarr och naturligtvis mycket annat att förglömma. Vi for vidare till Sjöändan vid Älvlångens sydspets och gick vägen söderut. Vi passerade då den nyupptäckta lokalen för taggbråken och vidare ryskt myskgräs och purpurknipprot. Vi klev över ett stängsel till ett stort kalkblock, där ett ex. av myskmåra fortfarande växer. Här tilldrog sig en aspfjäril en viss uppmärksamhet. Exkursionen avslutades sedan vid parkeringsplatsen.

En tur till Skymhyttan gjordes av mig, Camilla och Anders för att kontrollera statusen på granspiran som växer i den stora kraftledningsgatan. Den är tidigare påträffad i 1000-tals ex. här. Vi träffade markägaren som berättade att den minskat katastrofält sedan torrsommaren 2018. Den återfanns emellertid på cirka 10 kvm yta vid sidan av traktorspår norrut väster om kraftledningen. Vi åkte vidare till ett öppet parti i södra delen av Moamossen. Här gjordes återfynd av dvärglumner, mossnycklar och jungfrulin. Ett ex. av kartfjäril flög också här.

Årets guckuskoinventering har utförts av Camilla Pettersson med liten hjälp av mig och Anders Carlberg. Resultatet blev något vikande men glädjande nog återkom den med ett flertal nya skott på de betade lokalerna vid Sjöändan.

Årets fynd är nog gängel

som hittades i en nyplanterad tujahäck i korsningen Västmannagatan-Nygatan, här sågs också åkersenap som är ovanlig i kommunen. Ett annat fint fynd gjordes av Anders Carlberg på Vikers kyrkogård, där han såg ett ex. av tiggarranunkel. Senaste fynd gjordes 1990 vid Sjölundsvik av Lisbeth Uhr. Andra trevliga arter är nässelklocka och violkungsljus i en kompost vid Knapptorp. Vidare återkom äpelsolbrud med några ex. på Martinvallen.

Exempel på fynd:

Gängel: Nora: korsning Västmannagatan-Nygatan vid tujahäck 1 ex. Ny för kommunen.

Myskmdra: Vikers kyrka vid parteringen. Anders Carlberg.

Turkisk snödroppe: Nora: Strandpromenaden, slänt mot sjön. Claes Eliasson o. Berit Ragné.

Blek fetknopp: Vikers kyrkogård. Anders Carlberg.

Gängel Foto: Anders Carlberg

Trådveronika: Nora: Dalsta, Irisdal. Berit Ragné.

Blå snokört: Nora: Born, Ulriksdal. Camilla Pettersson.

Sprödarv: Vikers kyrkogård. Anders Carlberg. (Ytterligare tre lokaler i Nora detta år.)

Violkungsljus: Vikers Knapptorp i kompost. Anders Carlberg.

Styltstarr: Vikers: Venakärret vid ån. Erik Ljungstrand m.fl.

Stillfrö: Vikers kyrkogård. Anders Carlberg. Första fyndet i Vikers!

Violkungsljus Knapptorp. Foto Anders Carlberg

Vårginst: Nora: Hitörpsbacken. (Tidigare funnen 2019 och då felbestämd till harris.)

Sömmtuta: Järnboås: Holken. Göran Ståhl.
Lövbinda: Nora: Born, Ulriksdal. Camilla Pettersson.

Tiggarranunkel: Vikers kyrkogård. Anders Carlberg.

Nattskatta: 1. Nora: Återvinningscentralen. Anders Carlberg. 2. Järnboås: Holken. Göran Ståhl.

Nässelklocka Foto: Anders Carlberg

Kantnepeta: 1. Nora: Återvinningscentralen. 2. Hagbyängar, vid grushög. Båda Anders Carlberg.

Lammöron: Nora: Återvinningscentralen. Anders Carlberg.

Knytling: Vikers: Bofors skjutfält. Michael Andersson.

Rosendunört: Nora: Born nära skolan. Camilla Pettersson. Andra fyndet i kommunen.

Plattlummer: Vikers: V om Sibbosjön. Michael Andersson.
Natt och dag: Nora: Stora Mon vid liten infart mot grustäkt. Anders Carlberg.

Skogholmsoxbär: Nora: Klacka-Lerberg, gruvparken. Tidigare funnen av Anders Carlberg men ej granskad av expertis.

Rågvallmo: Järnboås: Holken. Göran Ståhl.

Cikorja: Nora: Lejonbacken. Anders Carlberg.

Gullklöver: Nora: Born vid Älvkröken. Camilla Pettersson.

Nässelklocka: Vikar: Knapptorp i kompost. Anders Carlberg. Odlad i närheten? Ett gammalt fynd föreligger från Älvhyttan 1923.

Brudbröd: Vikar: Vena hage 30-tal ex. Anders Carlberg. (Samma lokal som Norra Vena, kulle med blåtry direkt S jv från 1989?)

Blåmålla: Järnboås: Holken. Göran Ståhl.

Skogsklocka: 1. Nora: Bånghagen 2 ex. Camilla Pettersson; 2. Vikar: Näsudden 1 ex. Henrik Josefsson m.fl.

Bankrassing: Nora: Born, Ulriksdal i jordhög. Camilla Pettersson. Bestämd av Erik Ljungstrand.

Svartaronia: Nora: Stora Mon i grustäkten, Camilla Pettersson o. Kjell Sundkvist samt stigkant vid jv-övergång. Anders Carlberg. Ny för kommunen.

Murreva: Nora: Martinvallen i grushög. Camilla Pettersson o. Kjell Sundkvist. Ny för kommunen.

Rödmålla: Nora: korsning Västmannagatan-Nygatan vid tujahäck. Flera ex.

Åkersenap: Nora: korsning Västmannagatan-Nygatan 2 ex.

Rostnate: Nora: Stora Mon, vattensamling i grustäkten. Anders Carlberg.

Harklöver: Nora: Gyttorp, V om Mödalen. Camilla Pettersson.

Skogskniprot Foto: Camilla Pettersson

Strålöga: 1. Vikar: Gamla Vikar, vägkant. Anders Carlberg. 2. Nora: Guldfiskdammen, vägkant.

Kaplobelia: Nora: Bergmästarvägen 14, vid trottoar.

Daggfunkia: Nora: Åpromenaden vid Florys grind. Anders Carlberg. Bestämd av Torbjörn Tyler.

ARTFYND FÅGELRAPPORTER

Text Roland Thuvander

Totalt observerades 199 fågelarter i Nora kommun under 2024. För mera utförliga detaljer se Artportalen (AP).

Prutgås

1 ex. rastande Övre Bondborn 27.10 (Anders Carlberg m.fl.).

Vitkindad gås

33 fynd under våren och ett fynd under hösten.

Bläsgås

25 rapporter om rastande bläsgås vid Alntorp och Bergsmanshyttan, 17.3 till 4.2. Som mest 26 ex.

Spetsbergsgås

2 ex. sträckande (O) Södra Ås, 23.2 (Anders Carlberg), 16 ex. sträckande (NO) 29.2 (Anders Carlberg). 17 fynd av spetsbergsgås i den rastande flocken vid Alntorp under tiden 17.3 till 4.6 med som mest 38 ex.

Sädgås

12 fynd under våren, ett sommarfynd och tre höstfynd. Arten förekommer i två raser (fabalis och rossicus). Kommer att splittras till två arter. Av årets fynd är de flesta ej rasbestämda men 4 observationer av rossicus och två av fabalis är noterade. Under senare delen av mars rastade för oss ovanligt många gäss och svanar vid Alntorp på fält med ej skördad säd. Denna flock innehöll både fabalis och rossicus samt bläsgås, spetsbergsgås och mindre sångsvan. (Anders Carlberg m.fl.).

Mindre Sångsvan

1 till 3 ex. rastande i flocken vid Alntorp 17.3 till 23.3 (Anders Carlberg, Rasmus Hammarström m.fl.), 1 ex. sträckande (NO) Södra Ås, 23.3 (Anders Carlberg), 1 ex. rastande Bergsmanshyttan 28.10 (Claes Dyst), 2 ex. sträckande (SV) Älvhyttan, 9.11 (Roland Thuvander).

Madarinand. 1 ex. individmärkt i Polen, rastande några dagar från 25.3. Alternerade mellan Hagbydammen och Hagbyån, (Stefan Pettersson m.fl.). Foto: Roland Thuvander

Sångsvan

Två eller tre häckningar i kommunen. Som i fjol, häckning i Södra Ås våtmark. Dessutom i Lindesbysjön samt en notering om 2 ad och 3 1k vid Vikersvik som troligen kommer från en häckning i närheten.

Knölsvan

4 fynd i AP under våren av 1 till 4 ex. från 7.4 till 4.6.

Gravand

2 ex. rastade Södra Ås våtmark, 9.5 (Anders Carlberg).

Skedand

3 ex. rastande Åsbosjön, 8.4 (Anders Carlberg), 1 ex. rastande Norasjön, 9.4 (Håkan Lavebratt), 2 ex. rastande Gyttorps reningsdamm, 1.5 (Anders Carlberg), 1 – 4 ex. rastande Södra Ås våtmark, 8.5 – 24.5 (Anders Carlberg m.fl.)

Årta

1 ex. rastande Södra Ås våtmark, 27.4 (Roland Thuvander), 1 ex. rastande Södra Ås våtmark, 15.5 och 26.5 (Anders Carlberg).

Snatterand

8 fynd under våren mellan 23.3 och 26.5.

Stjärtand

7 fynd i kommunen, 6 rapporter 28.3 till 5.5 och ett fynd om 2 ex. förbiflygande, Åsbosjön 26.7 (Anders Carlberg).

Brunand

En hane rastande Älvtälten, 27.4 (Roland Thuvander), och en hane rastande Södra Ås våtmark, 4.5 (Anders Carlberg m.fl.).

Vigg

Häckning i Gyttorps reningsdamm, 4 pulli 2.7 (Anders Carlberg).

Svärta

2 ex. rastande Norasjön, 26.4 (Håkan Lavebratt, Magdalena Wennberg Lavebratt, m.fl.), 2 ex. rastande Vikern 4.5 (Roland Thuvander), 1 hane rastande Norasjön, 6.12 (Anders Carlberg).

Sjöorre

Ca 25 fynd mellan 7.4 och 18.11. Som mest 120 ex. Norasjön 9.5 (Håkan Lavebratt, Magdalena Wennberg Lavebratt).

Salskrake

7 fynd under våren (19.3 – 5.5) och ett fynd under hösten 19.11.

Storskrake

Häckning i Vikern (Anders Carlberg). Observerad mellan 25.4 och 31.10.

Vaktel

Ovanligt många fynd under året. 1 ex. spel Oskarsvik, 15.5 (Claes Dyst), 1 ex. spel Skrikarhyttan, 25.5 (Håkan Lavebratt, Magdalena Lavebratt m.fl.), 1 ex. spel Nyhyttan, 28.5 (Ingemar Majholm), 1 ex. spel Born, 18.7 (Bertil Sundberg, Sofia Brundin), 1 ex. spel Södra Ås våtmark, 22.7 (Anders Carberg).

Tornseglare

5 rapporterade platser med bobesök.

Turkduva

1 ex. förbiflygande Kungsgatan 48, 2.5 (Håkan Lavebratt).

Vattenrall

Trolig häckning i Venakärret, (Roland Thuvander, m.fl.), Södra Ås våtmark, (Anders Carlberg), Hagbyåns utlopp i Åsbosjön, (Anders Carlberg), och Gyttorps reningsdamm, (Anders Carlberg m.fl.).

Kornknarr

1 ex. Oskarsvik, 11.5 (Anders Erik Lundh), 1 ex. Östra Sund, 25.5 (Peter Bernövall, Anders Carlberg), 1 ex. Bovik, Järnboås 2.6 (Monica Holm).

Småfläckig sumphöna

1 ex. Södra Ås våtmark, 11.7 (Anders Carlberg).

Rörhöna

1 ex. rastande Norasjön vid prästgården, 7.4 (Rasmus Hammarström m.fl.).

Sothöna

Minst två häckningar i Gyttorps reningsdamm, (Anders Carlberg).

Smådopping

1 ex. födosökande Hammarbydammen, 1.1 (Claes Dyst m. fl) Kvar sedan 27.12.2023

Gråhakedopping

1 ex. rastande Norasjön, 29.11 (Håkan Lavebratt m. fl).

Svarthakedopping

1 ex. rastande Norasjön, 25.4 (Håkan Lavebratt m. fl.), 1 ex. rastande Vikern 25.4 (Roland Thuvander, Anders Carlberg), 1 ex. rastande Norasjön, 4.5 (Monica Holm), 2 ex. parningsscermonier Södra Ås våtmark, 16.5 (Anders Carlberg, m. fl).

Strandskata

Trolig häckning på Södra Ryssholmen Norasjön, misslyckades. (Anders Carlberg m.fl).

Ljungpipare

1 ex. spel Snöbergsmossen 24.3 (Anders Carlberg), kan tyda på trolig häckning.

Kustpipare

10 ex. sträckande (S) i en myrspovsflock, Södra Ås, 26.7 (Anders Carlberg), 60 ex. sträckande (S), 26.7 (Anders Carlberg), 4 ex. sträckande (S), tillsammans med 3 myrspovar, Södra Ås 27.7 (Anders Carlberg).

Gråhakedopping. Foto Kajsa Grebäck

Större strandpipare

1 ex. sträckande (NO) Lillsjön, Vikern, 26.4 (Anders Carlberg), 2 ex. rastande Södra Ås våtmark, 28.5 (Anders Carlberg).

Mindre strandpipare

2 ex. i lämplig häckningsmiljö Stora Mon, 25.4 (Anders Carlberg), 2 ex. i lämplig häckningsmiljö Nedre Bondborn, 25.4 (Anders Carlberg), 2 ex. permanent revir Södra Ås våtmark, 30.4- 10.6, (Anders Carlberg), 2 pulli Pershyttans industriområde, 15.6 (Claes Dyst).

Småspov

4 ex. sträckande (NO), Södra Ås våtmark, 5.5 (Anders Carlberg), 1 ex. rastande Södra Ås våtmark, 8.5 (Anders Carlberg), 1 ex. sträckande (SV) Södra Ås våtmark, 22.7 (Anders Carlberg), 1 ex. sträckande (SV) Sjöändan Älvtången, 26.7 (Anders Carlberg), 1 ex. sträckande (SO) Kungsgatan 48, 20.8 (Håkan Lavebratt).

Myrspov

Kort och intensivt höststräck. 40 + 25 + 50 sträckande (SV) Södra Ås, 26.7 (Anders Carlberg), 25 ex. sträckande Björnstigen 18, 27.7 (Renate Schwencke, Marcus Eriksson), 3 ex. sträckande (SV) Södra Ås, 27.7 (Anders Carlberg).

Brushane

7 rapporter av rastande på vårsträcket, Södra Ås våtmark, 29.4 till 12.5 (Anders Carlberg, Håkan Lavebratt, Magdalena Wennberg Lavebratt), 2 rapporter av rastande på sydsträcket, Södra Ås våtmark, 1 ex. 15.7 och 2 ex. 16.7 (Anders Carlberg).

Mosnäppa

1 ex. rastande Södra Ås våtmark, 5.5 (Håkan Lavebratt, Magdalena Wennberg Lavebratt), 5. ex. födosökande Södra Ås våtmark, 19.5 (Anders Carlberg, Bengt Jalsborn), 10 ex. födosökande Södra Ås våtmark, 20.5 (Anders Carlberg, Claes Dyst).

Större strandpipare. Foto Kajsa Grebäck

Kustsnäppa

1 ex. sträckande (SV), med i en kustpiparflock Södra Ås våtmark, 26.7 (Anders Carlberg).

Morkulla

Observerad mellan 17.3 och 26.10, samt 1 ex. funnen död Vikers kyrka 7.11, (hade antagligen krockat med kyrkan. (Anders Carlberg).

Dvärgbeckasin

13 fynd under året. 1 ex. rastande Södra Ås våtmark, 26.4 (Anders Carlberg). 12 höstfynd, de flesta från Södra Ås våtmark, 27.9- 5.10, som mest 4 ex. samtidigt.

Dubbelbeckasin

1.ex spel Södra Ås våtmark, 8.5 (Anders Carlberg), 1 ex. spel Södra Ås våtmark, 14.5 (Peter Bernövall).

Svartsnäppa

1 fynd på nordsträck, 1 ex. födosökande Södra Ås våtmark, 5.5 (Mikael Zander m.fl.), 9 fynd på sydsträck 9.6 till 14.9.

Skattmås

Observerad 18.3 till 13.8. Osäkert om några ungar blev flygga i år. Häckningsförsök på Limön i Älvtången, Lillsjön, Gytteorp och Södra Ås våtmark.

Dvärgmås

1 till 4 ex. födosökande i Södra Ås våtmark vid 5 tillfällen mellan 3.5 och 15.5 (Anders Carlberg, Joakim Barkestam, Camilla Pettersson).

Gråtrut

Konstaterad häckning Älvtången, (Roland Thuvander).

Fisktärna

Häckning på taket till restaurang 47:an, 5 bon 29.6 (Dan Mangsbo) och 3 pulli Trängbobadet 15.7 som troligen var från denna häckning (Anders Carlberg).

Silvertärna

4 ex. sträckande (NO), Södra ås, 8.5 (Anders Carlberg).

Storlom

Observerad mellan 7.4 och 19.10. Lyckade häckningar: Finnsjön Järnboås (Bertil Sundberg), Stora Gålsjön (Bertil Sundberg), Vikern (Anders Carlberg).

Storlom. Foto Roland Thuvander

Smålom

Observerad mellan 28.3 och 14.9. Ingen häckning konstaterad i kommunen (Bertil Sundberg).

Rördrom

1 spel Venaåns utlopp i Vikern 1.4 till 23.5 (Anders Carlberg m.fl.).

Ägretthäger

1 ex. rastande Lillsjön, Vikern 22.4 (Joakim Barkestam, Anders Carlberg), 1 ex. rastande Södra Ås våtmark, 12.5 (Monica Holm m.fl.).

Fiskgjuse

44 fynd under året. Observerad från 4.4 till 20.9. Inga häckningsfynd.

Bivräk

23 fynd under året. Första fynd Gunnarsberg, Nora 18.5 (Claes Dyst). Sista fynd Älvhyttan, Viken 20.9 (Roland Thuvander).

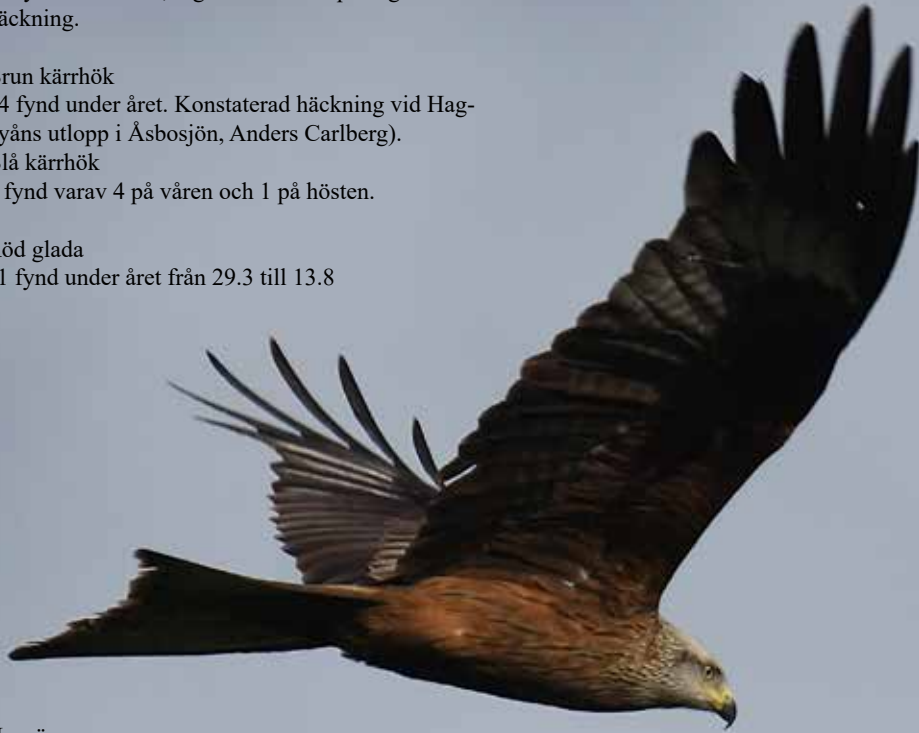
Kungsörn
5 fynd under året. 1 fynd januari, mars, februari,
juni och två fynd november.

Duvhök
22 fynd under året, ingen indikation på någon
häckning.

Brun kärrhök
34 fynd under året. Konstaterad häckning vid Hag-
byåns utlopp i Åsbojön, Anders Carlberg).

Blå kärrhök
5 fynd varav 4 på våren och 1 på hösten.

Röd glada
11 fynd under året från 29.3 till 13.8

Havsörn
50 observationer varav minst 15 adulta. Sedd
alla månader utom oktober. De flesta obser-
vationerna är från området Vikern, Norasjön,
Åsbojön, samt 3 fynd från Bergsmanshyttan.
Ingen häckning rapporterad.

Fjällvråk
1 ex. födosökande Bergsmanshyttan, 26.3
(Anders Carlberg), 1 ex. sträckande (S) Älv-
hyttan, 21.10 (Roland Thuvander).

Pärluggla
1 ex. spel Båtåsen, Järnboås, 1.3 (Erik
Majholm), 1 ex. spel Håkansbodaberget, 8.3
(Anders Carlberg), 1 spel Snöbergshult, 12.3
(Roland Thuvander).

Slaguggla
1 par ropade i Järnboås socken i början av
mars (Claes Dyst).

Härfågel
1 ex, födosökande Tolvsbörd, Järnboås, 28.8
(Pia Gullstrand).

Kungsfiskare
Totalt 10 fynd under året, sedd mellan 23.4
och 16.10 samtliga vid Gyttorps reningsdamm
och dess omgivningar.

Göktyta
37 fynd på 26 lokaler förra året, i år 7 fynd på
7 lokaler. En konstaterad häckning, Bröstorps
sågverk, 10.7 (Anders Carlberg).

Tretåig hackspett
För första året inget fynd av levande fåglar,
endast gamla hackmärken noterade.

Gråspett
1 ex. födosökande Herrgården, Klacka Ler-
berg, 10.1 (Lennart Israelsson), 1 ex. ropande
Timanshyttan, 20.4 (Anders Carlberg, Claes
Dyst), 1 ex. ropande Husbyskogen, 11.5
(Monica Holm), 1 ex. födosökande Oskarsvik,
14.9 (Claes Dyst).

Pilgrimsfalk
1 ex. förbiflygande Älvhyttan 15.4 (Roland
Thuvander), 1 ex. rastande Sjövik, Norasjön
24.4 (Monica Holm), 1 adult födosökande
Södra Ås våtmark 26.4 (Anders Carlberg),
1 ex. förbiflygande Södra Ås våtmark, 27.4
(Anders Carlberg).

Stenfalk
9 fynd, från 20.4 till 19.10.

Röd glada till vänster och lärkfalk nedan. Foto: Renate Schwencke

Tornfalk
Tre konstaterade häckningar: Älvhyttan, Berg-
sängsudden i Åsbojön och Oskarsvik. Trolig
häckning Annelund (Kungsheden),

Lärkfalk
27 fynd under året, från 4.5 till 30.8. Ingen
häckning noterad.

Törnskata
6 troliga häckningar. Totalt 34 rapporter under
året.

Varfågel
12 fynd januari-april och 4 fynd september-de-
cember.

Nötkråka
43 rapporter under året, varav 21 vid fören-
ingens fågelmatning vid norra parkeringen,
Järleån. Samt 10 tillfällen vid järnvägsstation
med omnejd, med dess cembratallar. Ingen
bestämd ras på fynden. En bild från Nora
tågstation antyder tjocknäbbad ras trots att den
födosökte vid cembratallar. Glädjande ökning
av rapporter av arten.

Törnsångare. Foto: Renate Schwencke

Råka

15 fynd varav 14 på våren och ett fynd på hösten.

Backsvala

7 ex. Födosoökande Trängbobotad 9.6 (Anders Carlberg), 3 ex. födosökande Trängbobotad, 7.7 (Anders Carlberg), 6 ex. födosökande Södra Husby, 21.7 (Monica Holm).

Hussvala

Ej medtagen tidigare i dessa årsrapporter. Har minskat kraftigt i landet. Rapporterade häckningar: Pershyttans industriområde, Skrikarhyttan, Åkerby, Gamla Pershyttan, Orica H279 och Kvarnbron, Nora.

Tajgasångare

1 ex. rastande Älvhyttan, 10.9 (Roland Thuvander).

Kärrsångare

1 ex. sång Lillsjön, Nora, 25.5 (Peter Bernövall), 1 ex. sång Stora Gryttjärnen, Järnboås, 30.5 (Göran Ståhl), 1 ex. sång Hagbyåns utlopp i Åsbojsjön, 1.6 (Anders Carlberg), 1 ex. sång Nora golfbana, 24.6 (Anita Hutter, Anders Hutter).

Gräshoppsångare

1 ex. sjungande Glifsa, 2.6 (Joacim Nilsson).
Brandkronad kungsfågel
1 ex. sjungande Kungsheden, 5.5 (Andreas Eriksson m.fl.).

Sidensvans

220 ex. födosökande Dalsta, 2.11 (Claes Dyst).

Ringtrast

6 observationer på 5 platser. Observerad under vårsträcket från 7.4 till 28.4.

Näktergal

1 ex. Sjungande Alntorps Ö, 19.5 (Anders Carlberg), 1 ex. sjungande Järnvägsbron vid Hagbyåns utlopp i Norasjön, 27.5 (Peter Bernövall m.fl.). Antalet rapporter på näktergal i Nora kommun har minskat de senaste åren.

Blåhake

1 ex. rastande Hammarby, 10.5 (Monica Holm), 1 ex. rastande Södra Ås våtmark, 1.9 (Anders Carlberg), 1 ex. lockläte Älvhyttan, 6.9 (Roland Thuvander), 1 ex. lockläte Martinvallen, 7.9 (Camilla Pettersson, Kjell Sundkvist).

Mindre flugsnappare

1 ex. sjungande Bondebyn, 25.5 (Monica Holm m.fl.).

Strömstare

Häckning vid Nedre Järle, (Anders Carlberg m.fl.). Trolig häckning, Bornsån (Renate Schwencke), Hyttfallet, Järleån (Håkan Eriksson), Pershyttan (Joakim Barkestam, Veronica Barkestam).

Rödstrupig piplärka

1 rastande Bergsmanshyttan, 11.9 (Claes Dyst, Anders Carlberg).

Skärpiplärka

1 ex. förbiflygande Södra Ås, 31.3 (Anders Carlberg).

Bofink

1 ex. födosökande Björnstigen 18, 5.1 (Renate Schwencke m.fl.), 1 hona födosökande Älvhyttan, 1-2.12 (Roland Thuvander), 1 ex. födosökande Rådstugugatan 45, 10.12 (Joakim Barkestam) och 13.12 (Anders Carlberg).

Bergfink

1 ex. födosökande Älvhyttan, 21 och 31.1 (Roland Thuvander), 1 ex. födosökande Södra Ås, 3.2 (Anders Carlberg), 2 ex. födosökande

Norra Hagen, Nyhyttan, 6.2 (Erik Majholm).

Tallbit

Födosoökande flock om som mest 25 ex. kring Norra parkeringen, Järleån, 28.10 – 1.12 (Anders Carlberg m.fl.), 1 ex. födosökande Dalsta 2.11 (Claes Dyst), och 11.11 (Berit Ragné).

Vinterhämling

1 ex. födosökande Södra Ås våtmark, 3.2 (Anders Carlberg), 20 ex. rastande Bergsmanshyttan, 27.3 (Magnus Hallgren, Markus Flensén, Thomas Brodén), 40 ex. rastande Bergsmanshyttan, 30.3 (Anders Carlberg), 15 ex. förbiflygande Södra Ås, 22.10 (Anders Carlberg).

Bändelkorsnäbb

1 ex. förbiflygande Åsbogården Södra Ås, 6.10 (Anders Carlberg).

Grå flugsnappare. Foto: Renate Schwencke

RARA PTERIDOPHYTER

NÅGOT OM LITE OVANLIGARE ORMBUNKAR I VÅRA NEJDER

Text: Lars Asklund

I en tidigare artikel har jag berört de nyckfulla låsbräknarna och deras förekomst i Noratrakten (Asklund 2023a). De hör ju till de kryptogamer som har kärldrängar - kärldryptogamerna.

Hit hör i huvudsak lummrar, fräknar, låsbräknar och ormbunkar. Jag har också skrivit om kambräken i Nora (Asklund 2019).

Nu tänkte jag ägna mig lite mer åt just ormbunkarna och då de mindre vanliga av dessa i Noranejden - många av dem är rätt små. Ormbunkar förökas ju med lättrorliga små sporer som produceras i sporsamlingar på bladen.

Några arter har särskilda blad av annorlunda utseende med sporsamlingar medan de flesta istället har sina sporsamlingar på bladens undersida.

De många lättspredda sporererna gör att oväntade fynd kan göras.

Det finns ett 40-tal ormbunksarter i Sverige och lite över 20 har påträffats i Nora kommun.

Under Nora biologiska förenings inventering av floran i Nora kommun 1979-1995 registrerades ett stort antal fynd av ormbunksarter varav en del senare lagts in i Artportalen där

nyare fynd förstås också tillkommit. Ofta har samma lokal besökts flera gånger och inrapporterats varför det kan vara svårt att utan större jämförelseinsatser avgöra hur många lokaler som de facto påträffats i våra trakter.

Strutbräken (*Matteuccia struthiopteris*)

Detta är en storväxt ormbunksart som främst växer i bäckdalar och raviner.

Den känns lätt igen på att den har sterila blad i en karaktäristisk, högväxt strut med särskilda blad i mitten med sporsamlingar på. Dessa står kvar sedan de yttre bladen vissnat.

Strutbräken har ett rätt stort antal lokaler i Noratrakten och odlas ibland. Man kan då finna exemplar vid tomtkanter eller som utkast från trädgårdar.

I Järnboås finns ett tiotal lokaler upptagna i noteringar från Norainventeringen, i Nora ett trettiofem och i Viker också ett tiotal.

Några av de äldre uppgifterna har inte kunnat återfinnas i senare tid.

Artportalen i sin tur upptar 11 fynd i Järnboås, ett femtiotal i Nora och 14 i Viker.

Av dessa artportalensfynd är ett flertal kända sedan Norainventeringen, flera är nyupptäckta men en del avser samma lokal. Man får väl säga att strutbräken är ovanlig utan att vara direkt sällsynt. Av utbredningskartan framgår att fynd saknas i västdelen av kommunen och här är det mycket ont om djupa bäckdalar. Det äldsta noterade fyndet i Noratrakten torde vara i Fåsjöhyttan på 1860-talet där den lungsjuke skolynglingen Anders Gustaf Ohlsson fann den (han som dog i Algeriet - något som jag skrivit om i en tidigare årsskrift - Asklund 2023b).

Den vackraste förekomsten av strutbräken finns i den sk strutbräken-dalen sydsydväst om Älvtälgen. Ofta saknar många "strutar" sporbland i mitten. Fotom: Roland Thuvander 2020.

Till vänster fynd av strutbräken i Nora kommun. Till höger kambräken i Nora. Kryset avser den utgångna lokalen i Järnboås. Båda uttag ur Artportalen 2024 11 17.

Kambräken (*Blechnum spicant*)

Eftersom jag redan skrivit om denna art (Asklund 2019) gör jag bara en sammanfattning här.

I Artportalen finns 29 rapporter varav flera avser samma lokal. Om man försöker se till

hur många lokaler som påträffats blir det 10 lokaler i kommunen (1 utgången i Järnboås, 8 i Nora varav någon troligen borta samt 1 i Viker). Eftersom några nya lokaler tillkommit sedan min förra artikel tog jag ut en ny karta från Artportalen. Arten får betecknas som sällsynt i våra trakter.

Kambräken från Kindlaområdet 1990. Ett sporblad med tudelat topp ("f. bifurca").
Foto Lars Asklund ur eget herbarium.

Kambräken vid grusväg mellan Kusakärret och Källfallet 2022. Foto: Camilla Pettersson.

Nu kommer vi in på småorbunkarna och vi börjar med en av de minsta:

Gaffelbräken (*Asplenium septentrionale*)

Som framgår av namnet har denna lilla orbunke ett gaffelliknade utseende.

Den växer på klippor och i branter i springor och sägs vara kalkskyende. Dock finns den på flera kalklokaler men där möjligen på partier med avvikande berggrund.

I Norainventeringen finns i Järnboås 5 fynd, i Nora 24 och i Viker endast 4 varav 1 äldre ej återfunnet. I Artportalen har ovannämnda fynd utom ett i Järnboås lagts in. Endast en nytillkommen lokal i Viker från 2015 föreligger. Att så få nya fynd gjorts speglar kanske rapportörers ovilja att fjärma sig från rikare miljöer eller möjligen att man avstår från farliga klättringar i branter och stup!?

Gaffelbräken är sällsynt i Järnboås och Viker

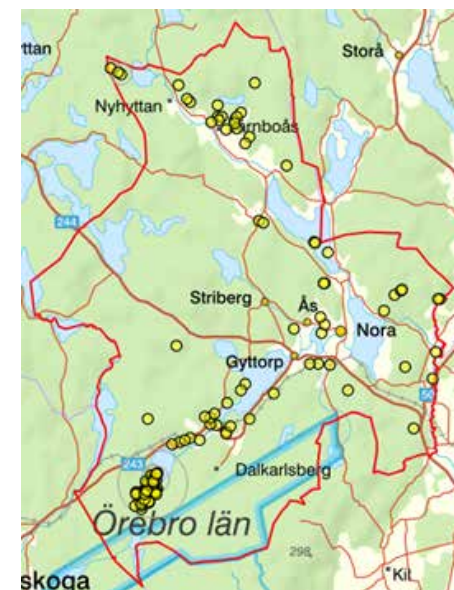

Gaffelbräken 1978 från Lilla Limholmen i Fåsjön.
Foto Lars Asklund från eget herbarium.

men lite mindre ovanlig i delar av Nora. I kommunen som helhet får den nog ändå betraktas som relativt ovanlig. Första noterade fynd i bygden är åter A.G. Ohlssons - från 1865 på Limholmarna.

Gaffelbräken i en mur vid Vikers kyrka 2023. Foto Anders Carlberg.

Till vänster rapporter om gaffelbräkenfynd i Nora och till höger av svartbräken. Båda uttag ur Artportalen 2024 11 18.

Svartbräken (*Asplenium trichomanes*)

En liten skönhets som också återfinns i klippbranter, på hållmark, block osv. Tycks var gynnad av kalk eller annan rikare berggrund ("grönsten").

I sen tid uppdelad i flera underarter som i stort inte beaktats i Nora.

I Järnboås finns 20 lokaler gjorda under Norainventeringen (samt 1 äldre ej återfunnen) medan Nora bjöd på 24 (samt 2 äldre ej återfunna platser). I Viker noterades 49 fynd (samt

2 äldre ej återfunna). I Artportalen har alla fynd från Norainventeringen lagts in (exklusive äldre ej återfunna). Vilka helt nya lokaler som återfinns där är lite vanskligt att fastställa utan mer omfattande analyser och som vanligt finns det flera rapporter från samma lokal. Att beteckna arten som mindre vanlig eller snarare relativt ovanlig i kommunen kanske kan vara en rimlig formulering. A.G. Ohlsson angav arten som allmän på 1860-talet vilket dock torde vara en klar överdrift.

Den närliggande arten grönbräken har påträffats på kalk i Rinkaby i Närke och skulle väl vara möjlig att stöta på även hos oss?

”Svart-Ola” (*Asplenium septentrionale* x *trichomanes*)

Detta är en hybrid mellan gaffelbräken och svartbräken som i Norge kallas Svart-Ola (hybriden mellan Olavsskjegg och svartburkne). Den uppstår sällsynt där båda arterna växer intill varandra. I Nora finns ett fynd från Limholmarna där Axel Binning sett den (Binning 1921). Ingen har återsett den här i nutiden. I bergen mot Lilla-Stora Lohråten i

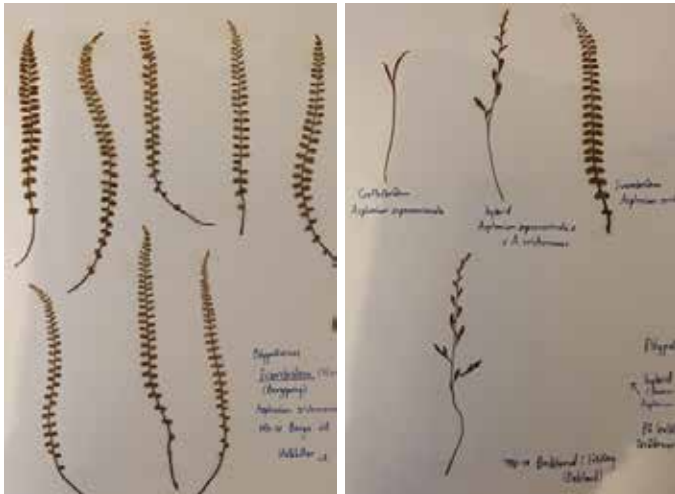
Nora finns rika förekomster av båda föräldraarterna men inget fynd har ännu gjorts där.

Murruta (*Asplenium ruta-muraria*)

Denna älskvärda mimiormbunke är kalkberoende och kan som namnet anger växa i murspringor med kalkhaltig sten eller bruk. Annars är det sprickor i hållar, klippor och block av kalk som hyser arten. En välkänd förekomst är den på Lunds domkyrkas fasad. Anekdoten berättar om några raska botaniskstudenter på hemväg efter en glad kväll i Lund. De kommer fram till

Svartbräken vid Tullportaberget i Näsmarkerna 2022. Foto Anders Carlberg.

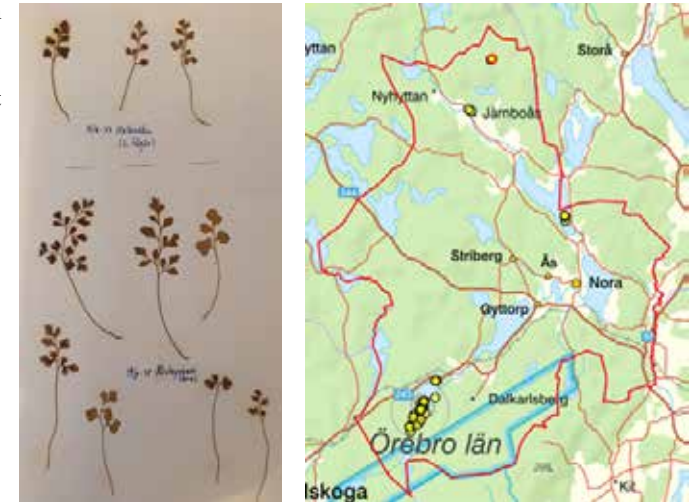

Till vänster svartbräken från Berga kalkområde i Närke 1978.

Den högra bilden visar överst till vänster gaffelbräken och till höger svartbräken. I mitten och nederst hybriderna ”Svart.Ola” från Fröskog i Dalsland 1979. Foton från eget herbarium.

domkyrkan och en av dem måste absolut beskåda murrutan på väggen. Övriga hjälper den hågade att klättra samtidigt som en polisbil seglar upp bakom dem. En stark strålkastare riktas mot sällskapet varvid den numera bland botaniker välkända repliken kommer från den unge mannen överst: Nej lite högre upp!

I våra bygder finns ju en hel del kalkförekomster i berggrunden, större och mindre. Många av dem utnyttjades i järnframställningen och ett flertal kalkbrott vittnar om en omfattande aktivitet.

Murruta från Kalkudden i Fåsjön 1977 och Älvhyttan 1978. Foto från eget herbarium. Fynd av murruta i Nora kommun. Uttag ur Artportalen 2024 11 19.

Det är i dessa kalkområden som murruta har påträffats.

I Järnboås fann Axel Binning den vid Lindesby (Binning 1921). I ett manuskript skriver han: ”kalkberget vid Lindesby”. 1979 återfann Berit Ragné och jag den i en kalkhaltig bergbrant väster om byn. 1980 antecknade jag ungefär: ”8 små bestånd inom 3 m högt upp i den sydvända branten samt 2 mindre bestånd i mindre brant längre ner mot otydlig stig”.

I Järnboås finns en myrmark mellan landsvägen och fd järnvägen sydost Annehill nära Såggheden. Området figurerar i Maria Langs Änglok 16 på fel spår (1987). I en frostfri dyhölja i kärret hittas ett lik. 1985 undersökte jag kärret och kom vandrande söderifrån lyckligt okunnig som kommande likfynd och såg en gräsrik sluttning vid kärrets norddel där jag kom att göra fynd av helt andra slag. Jag tog mig dit och fann att en uppenbart rikare berggrund bjöd på en överraskning såsom sötvedel. I ett litet stup intill såg jag så murruta - ett ännu mer överrumplande och oväntat fynd; kalkgrund alltså!

Där har vi nu de 2 lokalerna för murruta i Järn-

boås och båda finns i Artportalen.

I Nora är bara en lokal känd. På klipporna vid Kalkudden i Fåsjön fann och insamlade A.G. Ohlsson murruta ”vid Bergsmanshyttan” 1863. Många äro de som sedan skådat och samlat arten på dessa sjönära klippor. I senare tid återfann Berit Ragné arten här 1974 och Hans Ljungkvist 1978. Sen blev det min tur. 1979 noterade jag riklig förekomst av murruta på ”hällar/klippor mot väster samt ngt in i fd kalkbrott”. Ingvar Andersson skriver om lokalen: ”En av de vackraste förekomsterna i länet är på strandklippor vid Fåsjön” (Andersson 1973).

Artportalen har många rapporter härifrån. När vi sen övergår till Viken kan vi genast konstatera att här finns murrutan på många lokaler i de kalkrika markerna vid Älvlängen. Några andra förekomster i Vikers kalkområde – från Älvhyttan upp till Knapptorp är märkligt nog inte kända förutom en uppgift av Ingvar Andersson om en lokal vid Stora Udden i Bengtstorp. Där har det dock samlats flitigt genom åren och ingen tycks ha sett den här. Sannolikt mindes Ingvar fel när jag för länge sedan frågade ut honom om arter och fynd.

Murruta i Näsmarkerna 2023. Foto: Camilla Pettersson.

I det stora kalkstråket saknas den alltså mellan Älvhyttan och Kalkudden i Fåsjön!

Den äldsta publicerade uppgiften från Vikar är från en artikel av Sven Ringström där han skriver att murruta växer väster om Älavlången på kalkklippor (Ringström 1946). Sven såg den dock här redan 1942, sannolikt i sällskap med Ingvar Andersson som var den som först uppmärksammade området Näsmarkerna väster om Älavlången och där gjorde det ena förnämliga fyndet efter det andra.

Norainventeringen upptar 11 lokaler för Vikar. I Artportalen finns fler rapporter inlagda. Några har fått en felaktig geografisk placering, andra åter är besök vid kända lokaler. Vid en översiktlig kontroll synes ett par-tre nya lokaler påträffats under 2000-talet. Murruta måste betecknas som sällsynt i Nora kommun trots anhopningen vid Älavlången.

Det finns ytterligare ovanliga ormbunkar i Norabygden och jag hoppas kunna återkomma till dessa i en andra artikel.

Källor

- Andersson, I. 1973: Bland lövängar och rikkärr i Blå Bergen. Lustgården 54: s. 61-65.
 Asklund, L. 2019: Kambräken i Noratrakten. Nora biologiska förenings årskrift 2018: s. 23-28.
 Asklund, L. 2023a: Låsbräkenmagi. Något om gäckande ormbunksväxter i Norabygden. Nora biologiska förenings årskrift 2022: s. 44-48.
 Asklund, L. 2023b: Tidiga botanister i Nora. Nora biologiska förenings årskrift 2022: s. 49-55.
 Binning, A. 1921: Bidrag till kännedomen om kärllväxtfloran i västra Västmanlands bergslag. Svensk Bot. Tidskr. 15: s. 214-242.
 Ringström, S. 1946: Ur Norabygdens Flora. Nora Barnens Dagblad 1946: s. 19-20.

TIDIGA BOTANISTER I NORA 3

Text: Lars Asklund

Här fortsätter serien om kända och mindre kända forna botanister i Nora. I denna tredje del tar jag upp rektor Billmanson och flera andra – deras leverne och växtfynd. Återigen en blandning av unga och gamla och en hel del biografiskt – inte minst det sistnämnda uppskattat av många läsare av vad jag fått höra. Man måste konstatera att det nästan enbart är män, skolynglingar/pojkar som stått för växtinsamling och växtinventering i äldre tider. I alla fall finns det nästan bara uppgifter om mäns fynd bevarade och noterade. Några kvinnors växtuppgifter finns – tex från Anna och Ingrid Göthlin – och jag tänkte ta upp alla syskonen Göthlin i en förhoppningsvis kommande artikel.

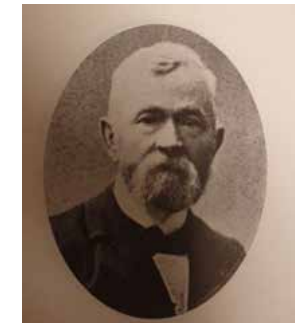
Richard Billmanson (1835 – 1918)

Rektor och botanist

Liv och gärning

Per Richard Billmanson var född i Sala 1835 och avled i Nora 1918. Han var son till löjtnanten (sedermera majoren) Johan Adolf Billmanson (1801-1872) och Elisabeth Marianne f. Wahrenberg (1812-1838). Makarna fick 2 söner. Sedan moden avlidit i gulstot blott fyllda 25 år gifte fadern om sig med Elisabeth Charlotta f. Karsten (1814-1891). De fick 3 söner och 1 dotter.

Richards yngre (hel)broder Ivan Feodor

Rektor Rickard Billmanson. Först två bilder från Internet där vänsterbilden är ett foto från Kungl. Bibliotekets bildsamlingar. Högerbilden: Billmanson på äldre dar. (Foto i Rickson 1935).

Billmanson (1836-1872) var sjöman, guldgrävare och äventyrare. Han avled svårt sjuk i Nya Zeeland i 35-årsåldern. En omfattande brevsamling mellan bröderna 1850-1872 finns bevarad på Emigrantinstitutet i Växjö.

Richard själv gifte sig 1869 med Emelie Fredrika f. Sevén (1846-1908).

De fick 2 söner och 5 döttrar:

1. Per Ivar (född och död 1870)
2. Anna Elisabeth (1871-1960). Gift med häradshövdingen Carl Gustaf Barthelson (1863-1929), Denne i sin tur var son till bergmästare Kristian Gustav Barthelson på Knutsberg. Anna ligger begravd i Billmansonska gravstenen på Södra kyrkogården.
3. Sigrid Emilia (1873-1955). Gift med apotekaren i Filipstad Ivar Ringström (1864-1948).
4. Eva Charlotta (1875-1936). Lärarinna i Stockholm. Vid sin död vårdad på Långbro sjukhus i Stockholm för nervklenhet.
5. Marie Louise (1877-1931). Sjukvårdsutbildad. Skötte fadern och hemmet i Nora.
6. Ernst Adolf Wilhelm (1881-1960). Farmaceut i Filipstad. Psykiskt sjuk och vårdad på anstalter; sist i Vänersborg där han avled.
7. Hedvig Amalia [Emilia] (1883-1917). Var elev till organisten Axel Hambraeus i Nora och studerade sedan 1 år på Musikaliska akademien. Hon avbröt dock studierna pga överansträngning. "Nervklen". Avled i TBC på Kristinehamns hospital.

Rektor Billmanson hade alltså 3 barn som alla dog på vårdanstalter. Han fick själv uppleva att yngsta dottern avled på mentalsjukhuset i Kristinehamn.

Billmanson avlade en fil. kand.examen 1865 (en annan uppgift anger redan 1855) och blev fil. d:r 1866 i Uppsala på en avhandling i matematik: "Om några lineära differentialekvationer af andra ordningen". Han blev fil. jubeldoktor 1916. Efter en kort tjänstgöring som adjunkt i Västerås blev han "kollega" vid Nora pedagogi 1866.

När rektor Ernst Brandberg slutade som rektor 1883 tillträdde Billmanson som tillförordnad rektor och förblev så till 1906 då pedagogin lades ner och uppgick i den nyöppnade samrealskolan. Han avgick då vid 71 års ålder och beviljades av staten en årlig pension. Enligt en uppgift var han även rektor för den nya realskolan en kort tid. Billmanson var också rektor för Nora elementarskola för flickor under hela dess existens 1885-1906. Där undervisade han också i matematik i de högre årskurserna.

Flickskolan och Nora pedagogi slogs samman 1906 och blev den nyöppnade Samrealskolan som inhystes i en nyuppförd byggnad 1905 där de forna skolorna verkade sitt sista läsår.

Tidningsmannen Valter Bratt jämför de båda lärarna (kollegerna) vid Nora pedagogi:

Billmansonska gården (Rektorgården) på Kungsgatan i Nora före rivningen på 1960-talet. Ett exempel på rivningshysterin som rädde vid denna tid. Notera gatuskylten där det står Rektorsgatan!
Foto från Åke Mossberg.

Rektor Brandberg var hetsig och utdelade kroppsstraffningar för olika förseelser bland pojkarna. Billmanson var hans motsats - lugn och behärskad; sällan kroppsaga. Ändå var Brandberg mer populär än den yngre kollegan. Brandberg utdelade sina straff och därmed var det nog. Billmanson lät istället anmärkningarna stå kvar. "Och de flesta pojkar föredraga handplagg framför anmärkning" (Bratt 1945).

Han bodde i Billmansonska gården (den sk "rektorsgården") mellan Kungsgatan och Norasjön. Byggnaderna revs tyvärr på 1960-talet innan nya hyreshus uppfördes. Där Maria Langs gränd numera finns låg förr den norra delen av gården och en nu försvunnen liten gata mitt i kvarteret hette då Rektorsgatan! Se foto. (På en stadskarta från 1854 heter den istället Hamngatan!). Nuvarande kvarteret Korpen bestod då av två kvarter: Korpen och Kråkan.

Det senare alltså försvunnet efter rivningarna och efterföljande kvarterssammanslagning. Billmanson hade en stor trädgård med inplanterade "rara" örter. Han var bla styrelseledamot i Nora sparbank.

"Han avled 1918 i hög ålder, var kraftig intill det sista och av alla här känd som den kunnige, pliktrogne mannen, som gjort sin gedigna personlighet gällande både inom skolan och på flera andra områden" (Cnattningius 1926). Han är begravd i Billmansonska gravstenen på Södra kyrkogården i Nora.

Botaniskt

Utöver matematiken hade Billmanson andra strängar på sin lyra. "Att under sommarmånaderna få följa rektor Billmanson på botanisk exkursion var både roligt och lärorikt" enligt bankdirektör Ragnar Hambræus (Wetterholm 2005).

Billmanson var både skicklig botanist och 'svensk rekordhållare i meteorologiska observationer'; observationer som han gjorde vid Billmansonska gården vid Norasjön. Dessutom skapade han pedagogins "icke o betydliga" [natur]museum (Tham 1949); ett museum som flyttades till Samrealskolan där det förintades genom skolbranden 1966. När Gunnar Samuelsson skulle skriva om floran i Västmanland i början av 1920-talet gick juriststudenten Gunnar Bomgren genom herbariet på Samrealskolan i Nora. Han noterade då växtark med mindre vanliga/ovanliga arter som samlats in av elever, lärare och andra.

Ett 30-tal ark samlade av Billmanson förekommer sen i Samuelssons artiklar (Samuelsson 1923, 1925).

(Inom parentes var det flera i Noratrakten som skickade förteckningar till Samuelsson; tex Ernst Vahlkvist i Striberg. På 1980-talet var jag flera gånger på Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm. Här hade ju Gunnar Samuelsson varit professor och här skulle dokument till hans Västmanlandsartiklar finnas. När jag sökte fann jag en kartong med en särskild påskrift: OBS inget om Västmanland! Jag öppnade kartongen och där fanns material ENBART från Västmanland!! Jag fann dock inga listor från Bomgren eller Vahlkvist. Däremot fanns det ett senare brev från Vahlkvist med några kompletterande uppgifter. Måhända dessa listor finns kvar någonstans på museet? Då skulle det trots allt finnas kvar uppgifter om alla mindre vanliga växter i Realskolans herbarium fram till ca 1920).

Åter till Billmansons fynd: Där fanns inga ark från Järnboås men väl från Vikers. Bla samlade han vitknavel, harmynta och krustistel i Skre-

karhyttan resp. ängsgentiana och granspira i Bengtstorp.

I Nora stad (dvs gamla stadsförsamlingen) fann han åkerkösa, renlost, tysk fingerört, skär kattost och paddföt.

I bergsförsamlingen påträffade och samlade han björnbär nära Hammarby bruk redan 1867, tallört också i Hammarby, linsnärja i Grecksåsar, åkerranunkel i Fibbetorp 1900, åkerkulla i Skärmarboda och klasefibbla i Skoftrorp. Dessutom fanns det några fynd av hans barn: Krusskräppa i Nora och riddarsporre i Vikersvik funna av A. Billmanson. Gullpudra i Knutsberg, ryl i Husby och dvärgmåra i Nora av H. Billmanson. Hedvig Billmanson är förstas den senare samlaren medan A. Billmanson kunde vara såväl sonen Adolf som dottern Anna. På ett ställe i Samuelssons artikel står dock herr A. Billmanson.

Av fynden är flera ej återfunna i nutiden: riddarsporre, linsnärja och åkerranunkel är gamla åkerogräs. Skär kattost och paddföt har inte heller setts sedan Billmansons dagar.

Carl Bergdahl (1856 – 1925)

Komminister och botanist

Carl Albert Bergdahl föddes i Örebro 1856 som son till handlanden (och senare krögaren) Carl Bergdahl (1823-1893) och Albertina Charlotta f. Jonell (1821-1912). Fadern var Norafödd och modern från Ljusnarsberg. En yngre syster var Alma Maria Bergdahl (1862-1944).

Carl Bergdahl gifte sig med Charlotta Wilhelmina f. Renström (1860-1943). Paret fick 4 barn:

Ernst Albert (1890-1957), Maria Charlotta (1893-1975), Karl Martin (1896-1916), Rut Anna (1899-1945). Den yngre sonen gick bort i 20-årsåldern i TBC; döttrarna var ogifta. Carl prästvigdes 1881 och blev kapellpredikant i Vikers 1889; komminister i Vikers kapellförsamling 1890-1925.

Vid denna tid var Vikers prästgård förlagd till en byggnad i Bengtstorp som benämndes Vikersberg och Bergdahl hade därför nära till

Vikers prästgård (Vikersberg) i Bengtstorp. Foto/vykort från Åke Mossberg.

de fina kalklokalerna i detta område. (Prästgården låg kanske väl långt från kyrkan men först 1938 uppfördes en ny ”prästvillan” i Viker nära kyrkan).

När Bergdahl avlidit skulle hans herbarium med växter från framförallt Viker kastas. Bertil Lundman (den sedermera ”ökände” docenten i fysisk antropologi i Uppsala) gick igenom herbariet 1927 och antecknade ovanligare arter/fynd innan växtsamlingen förstördes. Lundmans förteckning förvaras i Hamrins samling i Västerås stadsarkiv och jag har själv en kopia.

Bland Bergdahls fynd märks från Vikersberg (prästgården): Myskgräs, kamäxing, raklosta och vitblära. I Bengtstorp (i vidare mening) samlade han fjällgröe, renlosta, plattsäv, åkerklätt, gaffelglim, sanddraba, åkerbär och balsamblad. Fyndet av vingvial på Storön i Vikern 1912 omnämndes i en tidigare artikel om ärtväxter i Nora (Asklund 2024). I herbariet fanns ett ark med knottblomster samlat 1912 i ”Nora Bergslag”. I Striberg fann han riddarsporre, strandbräsma och linnmåra. Det finns många fler fina växtfynd värda att räknas upp. Många av de växter han påträffade saknar nutida fynd i bygden.

Erik Vrang (1870 – 1948)
Chefredaktör och botanist

Komministern i Viker Carl Bergdahl. Chefredaktör Erik (Persson) Vrang. Bilder från Internet.

Erik Persson (senare Vrang) var född i Järnboås 1870 och dog i Falköping 1948. Han var son till arrendatorn (sedermera bergsmannen?) Per Ersson (1837-1929) och Maria Elisabeth f. Karlsdotter (1847-1930). Erik var nr 1 av 4 syskon (1 syster och 2 bröder). Gift med Alma Amalia f. Karlsson (1873-1945) från Göteborg.
5 barn: Huvor Gunhild Amalia g. Haglund (1899-1966), Erik Hilding Torbjörn (1901-1953),

Sven Ingvar Eskil (1904-2000), Karl Arvid Angantyr (1907-1964)- senare också redaktör vid Falköpings tidning samt Sigrid Idegun Barbro Maria g. Vrang Axelsson (1918-2008). Erik studerade vid Karolinska läroverket i Örebro 1885-1892 och vid Uppsala universitet 1892-1894. Han arbetade sen vid flera olika tidningar innan han blev redaktör vid Falköpings Tidning 1900 - sedermera chefredaktör. (En annan uppgift menar att han var [chef] redaktör för tidningen 1899-1945).

Han hade ett stort antal politiska och andra förtroendeuppdrag; tex var han ledamot av riksdagen för högerpartiet 1922-1927. Andra exempel på uppdrag är olika lokal- och regionalpolitiska såsom ordförandeskap i Falköpings stadsfullmäktige. Han var ledamot

av styrelsen för Skaraborgs läns naturskyddsförening mfl.

Erik har även utgivit en släktkrönika: Erik P. Vrang - Min släktkrönika på mödernet 1574-1951, tryckt 1951 i 125 ex. (Behandlar: Bondebysläkten, Norsläkten & Ringshyttesläkten).

Erik var alltså elev vid Karolinska i Örebro. I skolans tidigare herbarium (benämnt OREB i botaniska sammanhang) finns ett antal insamlade växter av honom. Om man jämför herbariearkens etiketter kan man följa hans ”namnutveckling”:

1889 Erik Persson
1890-1892 Erik Pärson
1894 Erik Pärson Vrang
1895 Erik P. Vrang

Han efterlämnade ett eget omfattande herbarium som enligt en uppgift skänktes till Naturhistoriska riksmuseet i Stockholm (S). En annan uppgift menar att det gick till Falköpings realskola. Han var också lavkännare (lichenolog) enligt en anteckning i herbariet i Göteborg (GB).

Erik exkurrerade i Nora och då främst i Viker. I ett brev daterat 19/1 1892 till lektor Thorgny Krok (”han med floran”: Krok-Almquist, ”Kroken”) och undertecknat av Erik Pärson lämnade han växtuppgifter från Viker. Brevet finns bland Kroks efterlämnade handlingar på riksmuseet och jag har en kopia. Han skriver här endast om fynd av gräs och halvgräs såsom axag i Bengtstorp, fågelstarr i Älvhyttan och fjällgröe i Bengtstorp. Det ska finnas många herbarieark i olika offentliga samlingar med växter tagna av Erik Persson Vrang.

I Samuelssons sammanställning 1923 upptas en del fynd från 1892 - i Älvhyttan av halvgräs såsom trindstarr och repestarr samt i Gyttop av tex blekfryle. Han har också samlat backglim på Lilla Limholmen i Fåsjön, grusnejlika i Älvhyttan och olika fibblearter.

Lektor Matts Floderus. Bild från Internet.

Matts Floderus (1869 – 1943)

Lektor och zoolog

Oskar Mattias (”Matts”) Floderus föddes i Nora 1869 som nr 5 av 7 syskon och avled i Stockholm 1943. Hans fader är stadsläkaren i Nora Björn Mattias Floderus (1830-1882) och Beda Maria f. Brunnberg (1837-1912). Fadern gick bort några och femtio år fyllda och ligger begravd på Södra kyrkogården i Nora. I samma grav vilar också sonen Matts. Faderns yngre bror var den på sin tid kände botanisten Manfred Mustafa Floderus (1832-1909) som även kom att bli Matts rektor vid läroverket i Uppsala.

1901 gifte Floderus sig med Maria (Maja) Gustafa Een (1876-1940). Hon var dotter till borgmästaren i Visby Carl Een. Matts och Maja fick 4 barn: Per Erik Gustaf (1902-1955), Elsa Maria (1904-1979), Sven Olof Johan (1907-1975) samt Karl Håkan Mattias (1907-1981).

Efter faderns död flyttade familjen 1882 till Uppsala. Här tog Matts studenten 1888 och blev filosofie kandidat 1891 samt filosofie doktor vid Uppsala universitet 1896 i zoologi med avhandlingen ”Über die Bildung des Follikelhüllen bei der Ascidien”. (Ascidier är sjöpungrar som är klass av manteldjur med påsliknande utseende).

Efter olika lärartjänster var han lektor i biologi och kemi i Västerås 1905-1934. Han verkade också som genealog. Trots sin zoologiska huvudinriktning ägnade Matts Floderus sig även åt botaniken; kanske

främst i unga år i Nora. Här gjorde han insamlingar och växtförteckningar.

Det finns en förteckning över växter i hans herbarium i Hamrins samling på Västerås stadsarkiv som jag har en kopia av. De flesta av hans insamlingar gjordes runt 1880. Ett fynd av dvärghäxört i Klacka Lerberg tas även upp i Samuelssons sammanställning 1925. I/ vid Norasjön fann han pilblad och kalmus. I "Nora" (sannolikt avseende Nora stadsförsamling med nära omgivning) påträffades Floderus rödlänke, hjärtstilla och bolmört. I Pershyttan påträffades flotagräs och i Gyttopp knutnarv. Bland insamlingar från Hagbyområdet märks bergglim på Hagbyberget, rödblåra vid Hagby park och (sand)dådra. Bergglim och rödblåra finns kvar på sina lokaler in i vår tid. Fler fynd kunde nämnas.

Utbildad zoolog som han var understödde han likväl Västmanlandsfloras utforskning. "Som människa var han angenäm, älskvärd och med humor och förmåga att sprida glädje" står det på Internet (hämtat från Svenskt Biografiskt Lexikon).

Max Wedberg (1866 – 1936)

Vice häradshövding och växtsamlare

Max Herman Gottlieb Wedberg föddes i Lindesberg 1866 och avled i Örebro 1936. Han var son till bruksägaren/förvaltaren Kasper Ferdinand Wedberg (1832-1895) och Mathilda Helen f. Cantzler (1833-1881).

Max hade en yngre bror - Erik Wedberg (1867-1954). Familjen hade 1870 flyttat från Lindesberg till Hagby i Nora och där växte bröderna upp. Fadern i sin tur var son till Lars Erik Wedberg (1799-1846) som var yngre bror till "Norakungen" Anders Wedberg (1795-1864). Bruksdöden, som gick fram över Bergslagen med åtskilliga konkurser, drabbade fadern hårt. Familjen kunde dock bo kvar på Hagby gård där föräldrarna senare avled.

Vice häradshövding
Max Wedberg.
Foto hämtat från
Bratt 1945).

Max gifte sig 1899 med Anna Maria Karolina f. Forsman (1867-1947). Om de fick barn har jag inte fått fram.

Max var först elev vid Nora pedagogi, tog studenten vid Karolinska läroverket i Örebro och en fil. kand. i juridik (jur. kand.?) i Uppsala 1888. Han blev e.o. hovrättsnotarie vid Svea hovrätt, vice häradshövding och 1898 ombudsman vid Örebro Sparbank. Året därpå blev han sekreterare vid Örebro läns landsting; en post som han innehade livet ut. Han ligger begravd i Wedbergska mausoleet på Södra kyrkogården i Nora.

"Han blev en säregen och uppfriskade blandning av rättfram, burschikos student och till ytterlighet samvetsgrann, rent av pedantisk ämbetsman" och hans största intresse i livet var historia (Bratt 1945).

"Han var i allt känd som en mycket pliktrogen och samvetsgrann man, som alltid gick sin väg rätt fram genom livet och ärligt sade ut sin mening utan tvekan eller fruktan, men han gjorde det på ett sätt, som rörde det varma hjärtat, så att han trots den barska tonen aldrig sårade någon" (Söderman 1936).

Max Wedbergs främsta bidrag till kännedomen om floran i Nora är den insamling av oljedådra som han gjorde som femtonåring vid Hagby 1881. Det har gjorts 4 fynd av arten i Västmanland - inget senare än 1940-talet. Två av

Gruvdirektör
Per Larsson,
Striberg. Foto
från Internet.

fynden är gjorda i Nora: ovannämnda fynd 1881 samt ett fynd 1918 i Järnboås av Axel Binning. Max herbarieark finns på Botaniska museet i Lund (LD) där det kontrollbestämts av en finsk expert 80 år efter fyndet.

Per Larsson (1853 – 1917)

Gruvdirektör och botanist

Per (Pehr) Larsson föddes i Alntorp i Nora bergsförsamling 1853 och avled på sin gård vid Usken (Uskavi) i Lindeberg 1917. Föräldrarna var bergsmannen i Alntorp Lars Erik Larsson (1818-1857) och Catharina Pehrsdotter (1824-1904). Han hade en äldre bror - Lars Erik Larsson (1850-1882). Per Larsson var gift med Adèle Margareta f. Rydberg (1848-1923). Paret hade enligt uppgift 3 adoptivbarn. I kyrkböckerna upptas inga egna barn men istället fostersonen Alfred Birdy Ralson född i Illinois, USA (1884-1938); Karl Teodor Jansson (Ralson), barnhusbarn från Örebro (1900-1969); 1904 kom Kristina Lovisa Sundevall (Ralson), barnhusbarn från Stockholm, senare gift Sjögren (1903-1995). From 1916 fick barnhusbarnen fosterbroderns efternamn Ralson.

I Striberg bodde familjen på Lönnåsen i Ringshyttan. 1907-1910 lät Larsson uppföra en gård (först som sommarhus?) vid sjön Usken i Lindesberg.

I Sveriges dödbok upptas platsen som hans

hemvist vid bortgången under namnet Siggeboda 2 (Bergsgården). En fabrikör Karl-Arvid Pehrson tog över gården innan Svenska missionsförbundet förvärvade fastigheten på 1930-talet. Vi känner platsen som Uskavi och det är huvudbyggnaden som Larsson lät bygga.

Per Larsson studerade i Stockholm och blev bergsingenjör. Han var sedan verksam inom gruvnärigen i USA i 18 år. Larsson återvände till hemlandet och var 1902-1915 direktör för Stribergs Grufvebolag (Nora Bergslags Gemensamma Grufveförvaltning – innefattande ett flertal gruvor förutom de i Striberg även i Åsboberg, Klacka Lerberg mfl). Olika titlar förekommer: gruvdirektör, gruvdisponent. Han efterträddes 1916 av disponenten Erik Malm (far till Anders Erik Malm som medverkade i "Korsnäsgråden" i TV's ungdom).

Överskogsaktardottern från Striberg, Sonja Svensson, skrev i ett brev till mig på 1980-talet:

"På 20-talet var intresset för traktens flora stort". Förutom Sonja själv fanns flera vid denna tid, tex Ernst Vahlkvist och Svante Grönlund, som ägnade sig åt växteftersökning och insamling. Mer om dessa i en kommande årgång. Måhända disponenten Per Larssons stora intresse för floran inspirerade en hel gruvby eller åtminstone tjänstemän vid förvaltningskontoret.

Per hade vid sin död ett eget herbarium omfattande 1100 nordiska arter. Det utbjöds till försäljning genom en annons i Botaniska Notiser 1917 (med Vahlkvists namn i annonsen). Axel Binning ska ha antecknat arter från herbariet och manuskriptet lär finnas i Göteborg (GB). Ett stort antal arter tas också upp av Samuelssons Västmanlandsartiklar (Samuelsson 1923, 1925); förmodligen har Vahlkvist förmedlat dessa.

Bland lite ovanligare arter märks fynd i Striberg (förstås!): repestarr, ängsvide,

rågvallmo, strandbräsmå och korndådra.
Born: pilblad och jättegröe.
Älvhyttan: ängsrör (hybriden mellan grenrör och madrör) och myggblomster.
Kåfalla (Klacka Lerberg): rödfloka och nässelsnärja.

Andra fynd: åkernejlika i Timanshyttan och ryssgubbe i Hammarby.

I herbariet i Örebro (OREB) finns en insamling av blåtry redan från 1870 dvs i Per Larssons ungdom. Flera av hans fynd har inte setts i nyare tid i trakten.

Därmed får det vara nog för denna omgång.
Jag tackar Åke Mossberg för fotografier.

Litteratur

Asklund, L. 2024: Vedlar och vialer. Något om ovanligare ärtväxter i Norabygden.

Nora Biologiska Förenings Årsskrift 2024: s. 33-42.

Bratt, V. 1945: Figurer och krumelurer. Ur en gammaltidningsmans minnesalbum.

Cnattingius, A. 1926: I Bergslagen för 50 år sedan.

Samuelsson, G. 1923: Växtlokaler från Västmanland I. *Svensk botanisk tidskrift 17:s. 402-448.*

Rickson, L. 1935: Nora sparbank 1835-1935. En minnesskrift.

Samuelsson, G. 1925: Växtlokaler från Västmanland II. *Svensk botanisk tidskrift 19: s. 1-48.*

[Söderman, M. 1936: minnesord över avlidna landsmän] i Majhälsning till landsmännen. Utgiven av *Södermanland-Nerikes Nation 1936.*

Tham, W. 1949: Lindesberg och Nora genom tiderna, senare delen.

Wetterholm, B. 2005: Nora elementarskola för flickor 1885-1906. I Noraskogs nya arkiv nr 11 utgiven 2005 av *Hembygdsföreningen Noraskog.*

Bilder och artiklar/uppgifter från Internet.

En ljus framtid för fåglar och människor

Den nationella fågelföreningen för fågelskydd,
fågelforskning och fågelintresse.

birdlife.se

NORA BIOLOGISKA FÖRENING EXKURSIONSPROGRAM 2025

**Vi tipsar på vår Facebooksida om aktuella händelser i vår närliggande natur. Ta tillvara chansen att besöka platser och själv få uppleva vad vi informerar om.
www.norabf.se**

Liten fågelskådarskola

För dig som vill lära dig mer! Ta med vänner, barn och ungdomar. Vi träffas vid tre tillfällen och skådar fågel tillsammans med kunniga ledare. Tubkikare, digital info och fågellitteratur håller vi med, du tar med egen kikare.

Tisdag 29/4 kl 17:30

Järleån, vi ser och lyssnar på vårfåglar vid ån och vid rastplatsens fågelmatning. Ta med egen kikare och matsäck. Grillplats finns.

Torsdag 8/5 kl 17:30

Södra Ås våtmark, ånder, vadare måsfåglar. Samling Pumphuset mellan Ås och Gytterp på västra sidan Åsbosjön,

Torsdag 22/5 kl 20:00

Venakärret, Ett småfågelrikt område, med enkelbeckasin, sångare och trastar. Samling vid missionshuset i Älvhyttan. Grillplats finns.

Kontaktpersoner

Lotta Persdotter 070 755 38 43 och
Camilla Pettersson 070 572 08 84.
Samåkning i bil erbjuds.

Tisdag 4 Februari

kl 18:00 på Nora Bibliotek.

Föreläsning om gruvbolagens prospektering i Nora bergslag.

Geologen John Tarkkanen berättar om mineralletning. Samarrangemang med Hembygdsföreningen Noraskog.

Söndag 16/3 kl 17:00

Årsmöte på Nora bibliotek.

Årsmötesförhandlingar och därefter visar fotograf Torbjörn Arvidson bilder från året som gått med växter, insekter och fåglar. Fika och smörgås serveras.

15/3-23/3 som börjar

kl 00:00 tom 23:59

Ugglevecka

Vi tar en rundtur med bil under en kväll tills mörkret infunnit sig. Vi lyssnar efter ugglor och andra nattljud i Nora med omnejd.

Ledare: Claes Dyst. Intresseanmälan till Camilla Petersson 070 572 08 84 så bestäms dag och samlingsplats för utflykten. Samåkning i bil erbjuds.

Söndag 18/5 kl 06:00

Åsbosjön runt

Traditionsenlig tur på cykel med Anders Carlberg som ledare. Upplev vårens fåglar !
Samling på Nora Torg 06:00. Kontaktperson
Camilla 070 572 08 84

Lördag 7/6 kl 06:00

Den berömda fågelsjön Tåkern,

en resa över dagen till Naturens hus vid Tåkern, vi fågelskådar runt sjön. Åker sedan vidare att se på växter vid Omberg om tiden räcker till!

Anmälan till ledare

Peter Bernövall 070 212 36 58

Samåkning i bil erbjuds.

Samling på Skojarbacken i Nora..

Söndag 3/8 kl 10:00

Nytt reservat i Länet

Södra Fingerboda, Lilla mon. Vi tar en vandring i området med möjlighet att se mellanlumner, mossor och lavar, svampar och knärot.

Samling, infart Lilla Mon från riksvägen 50 till gamla vägen och P-plats.

Ledare och Kontaktperson

Peter Bernövall 070 212 36 58

NORA BIOLOGISKA FÖRENING

Hemsida www.norabf.se Ansvarig: Bertil Sundberg mail b_sundberg@hotmail.com

Facebooksidan Ansvarig: Lovisa Nilsson mail: lova_85@hotmail.com

Vill du bli medlem:

Årsavgift 100:- Familj 150:-

Bankgiro 715-7787

Swish 123 200 69 63

Torsdag 14/8 kl 17:00.

Fiibbetorspreservatet.

Vi har slätterdag med röjning avett par ängsytter bla Solbacken. Ta med egen lie och kratta om du har. Grillplats finns, egen matsäck gäller !

Ledare Peter Bernövall 070 212 36 58

Samarr med Hopajola.

Söndag 7/9 kl 10:00

Svampens dag,

Norvalla friluftsområde. Vi plockar ätliga svampar och letar efter natur-vårdsarter i området. Stekbords sätts upp och vi tillagar svampen som plockats. Samling vid P-platsen Norvalla. Kontaktperson Peter Bernövall 070 212 36 58. Ledare Lotta Sörman svampkonsulent 072 546 0105
Samarr med Hopajola

Alla är välkomna på våra utflykter och möten.

Inga deltagarutgifter tillkommer.

Kostnad för samåkning i bil är 25:-/ mil som delas av alla i bilen.

Vid utflykt ta med matsäck och lämpliga skor eller stövlar!

Vi samarbetar med Studieförbundet.

Studie
främjandet

